

Zeven Kiwinezen (*) in het land van duizend heuvels.

(*) Marc en Jeannette, Kris, Jean-Paul, Willy, Miet en Raf

Onder deze ietwat vreemd klinkende titel schrijf ik indrukken neer over wat voor ons een van de meest indringende reizen is geworden. Van Zaventem via Kigali in Rwanda tot Gitega in Burundi. Met zijn zevenen zijn we van 3 tot 21 juli 2004 op tocht en inleefreis geweest naar een bijzonder mooi, maar geslagen en vergeten land.

Het is nagenoeg onmogelijk om alle feiten en emoties weer te geven. We hebben zoveel meegemaakt. Van hartelijke ontvangst tot schokkende confrontatie. We hebben geluisterd en verteld, gesproken en gevraagd, gekeken en gelachen, op de tanden gebeten met tranen in de ogen. 's Nachts onrustig gewoeld, overdag door elkaar geschud, het landschap bewonderd en opnieuw bewonderd, de vriendschap met volle teugen genoten. Schoen en T-shirt weggegeven. Brood gedeeld. Geworsteld met armoede en rijkdom en het onrechtvaardig onevenwicht. Geleerd over genocide en heel stilletjes staan mijmeren.

Bijna drie weken Burundi. De eerste week bezochten we hoofdzakelijk de mutualistische afdelingen en gezondheidscentra in de omgeving van Gitega: Murayi, Buhoro, Gatonde, Ntita, Nyabiraba,. Verder was er Makebuko, Mutwenzi, Mugeru, en een bezoek aan een Batwa-nederzetting. Gehandicapten en weeskinderen. Het geboortehuis van Mgr. Ruhuna, het ouderlijk huis van Abbé Ignace, het atelier van beeldhouwer Lazar. En niet te vergeten de ontroerende ontmoeting met de weeskinderen van Kezakimana en de doopplechtigheid.

Het eerste weekend reden we naar hoofdstad Bujumbura, na eerst een bijzonder aangrijpend bezoek aan de gevangenis van Gitega voor een eucharistieviering met confirmatie (vormsel). In de hoofdstad bezochten we het FVS (weeskinderen van aids-patiënten en straatkinderen), Akamuri van Soeur Meena en deden we ook wat aankopen en sightseeing.

Terug in Gitega werd de tweede week ingevuld met verschillende bezoeken aan centra voor weeskinderen, gehandicapten en straatkinderen, alwaar we telkens goederen (kleding en voeding en knuffels) mochten verdelen. Een babbel met pater Luc Putzeys, een ontspannen uitstap naar de heuvel Songa met diepgaande gesprekken over onze ervaringen. Afscheid van de vrienden in het aartsbisdom en overladen worden met geschenken.

De laatste dagen zaten we aan het Kivu-meer om alles wat ons zo gegrepen en beïnvloed heeft te verwerken in een beetje vakantiesfeer.

Voor we huiswaarts vlogen werden we in een bezoek aan het genocide memoriaal in Kigali nogmaals geconfronteerd met de verschrikkingen en de pijnlijke gevolgen van de volkerenmoord. Beelden en commentaren om nooit meer te vergeten.

We kregen veel informatie over (niet) leven en (niet) werken, over gezondheidszorg, onderwijs en levensverwachting, over de schrijnende armoede. We ervoeren de warme dankbaarheid om de meegebrachte hulp. Afrikaanse tamboers heetten ons meer dan eens welkom. Onze waardering groeide met de dag.

En over een zaak zijn we het roerend eens: die hulpverlening en die solidariteit moeten niet stoppen.

Zaterdag 3 juli

Ons avontuur begint goed en wel na de landing in Kigali. De vlucht was goed verlopen, we passeerden zonder problemen de douane en vallen dan prompt in de armen

van Eugenie, Innocent, Pierre Claver, Vedast. Je weet het meteen dat dit meer dan een weerzien is. Hier zijn we welkom.

Het wordt nog beter als we bij Eugenie thuis arriveren en beslag mogen leggen op ongeveer de ganse woning. Hier zijn we geen gasten, maar vrienden die thuishomen. Mijn huis is jouw huis. Ook voor de nieuwelingen.

Eugenie, weduwe en senator, die duizend sporen van de gruwel van 10 jaar geleden in haar hart bewaart, moedige vrouw die toekomst maakt voor zichzelf en haar land Rwanda. Moeder voor haar kinderen Christian, Samantha en Sandrine.

Zondag 4 juli

We ontwaken na een nachtje bonkmuziek in de omgeving in het besef dat we hier in Afrika zijn, in Rwanda, in Kigali. Straks hebben we een dagreis naar Gitega voor de boeg. Een deel van de bagage kan veilig bij Eugenie blijven tot bij de terugkeer.

Jean-Paul begint onmiddellijk zijn impressies op te tekenen. Het klikt in de groep. We zijn benieuwd naar alles.

In Kigali passeren we voorbij de parochiekerk Ste.-Famille van Abbé Innocent Conso-lateur, onderweg rijden we tussen massa's kleurrijk geklede mensen te voet, links en rechts, hier en daar is een politiepost, veel fietsers, daar links een gedenkteken, een massagraf van de genocide. Vandaag is het feest, '*jour de la libération*'. Dag van de bevrijding, de inname van Kigali op 4 juli 1994 door de verzetsstrijders van het FPR, het Rwandees patriottisch front. Officieel het einde van de apocalyps in Rwanda.

Op weg naar Butare, onze eerste halte, krijgen we mooie natuur te zien en in Butare zelf voor het eerst ook straatkinderen. Wij, gezeten op het terras van een Ibis Hotel bij een aperitief. Bekijken en bekeken worden. Zij, wachtend en voorbij slenterend, ons aankijkend. Een kindmeisje met een kindje op de arm. Ze geeft het ostentatief ook een borstaperitief, wij denken om seffens een kruimelaalmoes los te krijgen. Pierre Claver vertelt mij over de Aids-problematiek in zijn land en over zijn hobby, zingen in het koor.

Het landschap is stijgend en dalend, met her en der plantages en veel, veel, onnoemelijk veel kinderen. Af en toe moeten we slalommen om de putten in het wegdek te ontwijken.

Tegen de middag staan we bij de verroeste slagbomen van de grenspost, onmiddellijk omzwermd door bedelaars en blinden, '*donne moi de l'argent*'. Papieren invullen en wachten.

Ik ben zo blij dat ik hier ben, hoor ik een van onze Kiwinezen vol overtuiging luidop fluisteren.

Voorbij de grens wacht Charlotte ons op. Zo kunnen we ons comfortabeler installeren in twee auto's. Charlotte is de eerste medewerkster van Pierre en zal ons de komende dagen veel vergezellen bij de bezoeken.

Er is zoveel te zien. Onafgebroken slierten mensen, kinderen met kinderen, heuvels en zon, plantages. En zoveel volk vol kleuren en lompen, te voet op blote voeten, te fiets, kaarsrecht met alles en nog wat op het hoofd. Leemstenen huisjes omringd door bananenplanten, stalletjes met konijnen of kippen te koop, of gevilde geit.

Halfweg de middag houden we halt in Banga, plaats van een genocide. Sluit kinderen op, giet mazout en steek de boel in brand. Wablief!!?? In 1993 logeerden Marc en Jeannette hier in de missiepost.

De namiddag is brandend warm, onze duizend ervaringen en emoties zijn begonnen.

Beelden vol charme en verrassing passeren. We kijken gretig rond. Fietsers laten zich behendig voorttrekken aan vrachtwagens. Bij ons ondenkbaar.

Later in de namiddag gaan we groenten kopen, onderweg is een Marctje langs de kant. Sympathiek schouwspel. Door en door Afrikaans. Ik denk dat ze Marc hier kennen. Hij koopt groenten voor verse soep.

Zo naderen we stilaan Gitega. Vedast begint wat sneller te rijden. Zegt iemand in de groep al lachend: *ik geloof dat ie zijn stal ruikt*. Vedast kan er ook hartelijk om lachen. Het landschap is onovertroffen mooi, omgekeerd evenredig met de armoede die we hier zien. Aan de buitenrand van de stad houden we halt in het Tamotel, een vaste stek onderweg. Het restaurant ligt tegenover een voormalig koninklijk (Afrikaans) domein, hier zit de geschiedenis in de aarde.

We ontmoeten Abbé Ignace, directeur van het 'bureau de developpement'. En andermaal is dit een hartelijk weerzien. Ignace ging reeds tweemaal mee naar Assisi. We hebben zoveel te vertellen. Tussen de gesprekken door leren we van hem enige Burundese wijsheid.

'Een vogel die niet vliegt kan het rijpe zaad niet vinden'

Akanyoni katagurutse ntikamenya iyo bweze.

De betekenis ervan wordt ons de komende dagen gaandeweg duidelijk.

We rijden Gitega binnen. Met links nog het fameuze vliegveldje waar Marc en Jeanette boeken kunnen over schrijven, de dag dat ze letterlijk moesten gaan lopen.

Kort na 17 u. rijden we het domein van het aartsbisdom binnen. Het begint stilaan de donkeren. Iedereen is blij en gelukkig dat we goed aangekomen zijn. De vicaris spreekt ons toe met de woorden: *'Wees welkom, Jullie zijn geen bezoekers, maar inwoners van Gitega. Jullie zijn onze broeders'*. Woorden recht uit het hart.

We zijn hun broeders in de volle betekenis van het woord.

Om 19.00 is er aperitief en avondmaal, maar vooraf heeft Marc al vergaderd met Pierre en Ignace. Aan tafel wordt er kip en wijn opgediend. Ook dit zijn tekenen van welkom, vriendschap en feest. Na het eten kunnen we nog wat napraten, kennismaken met de andere priesters en veel vertellen en tegen 22.00 u. onder de wol, want morgen begint de dag vroeg.

Maandag 5 juli

Vandaag en de volgende dagen gaan we op tocht, op bezoek naar verschillende mutualistische afdelingen voor het bijwonen van de algemene vergaderingen en om de gezondheidscentra te bezoeken.

We beginnen de dag echter met een wandeling in het domein en de bananentuin. En onvermijdelijk komen we weer terecht in de *'aardbeving'* van 10 jaar geleden. Tussen de hoge planten vertelt Marc in voorzichtige bewoordingen het verhaal van de intimidatie van Simon, de schrijnwerker en zijn familie. Je wil het niet weten en toch is dit deel van deze geschiedenis, van dit huis. Op een avond schoten soldaten binnen bij de broer van Simon. Enzovoort. Even doorslikken.

We ontmoeten Rosalie, auxiliaire en vriendin van Trees? Hoe zou het met Trees zijn? Haar gezondheid is niet goed. Zij was hier, onrustig en gedreven als ze was, iedereen vraagt naar haar.

Onderweg naar MURAYI, het eerste centrum, proeven we van de staat der wegen. Bruinrood stofferig en doorkliefd met diepe groeven, alwaar onze chauffeurs zich volleerde stuurjongleurs tonen. Proeven we ook en opnieuw van dit landschap, open met vergezichten over de heuvels heen, gesloten met bananenvelden en brokkelige hutjes, en zoveel stilleven, en mensen onderweg.

De verwelcoming in Murayi is massaal en hartelijk. Tientallen kinderen omzwermen ons met grote nieuwsgierigheid, wij nemen foto's, zij willen op de foto staan, ze wil-

len ook de foto's zien op het kleine scherm en geven dan commentaar met kreten van bewondering en verbazing in het Kirundi, waar we geen woord van verstaan, behalve dat ene universele: 'foto'. Vooral Chris krijgt veel aandacht. Hij maakt video-beelden en laat ze dan op klein scherm aan die klein mannen zien. Ze blijven aanklappen. Zichzelf zien in bewegende beelden. Zouden we voor hen een soort toevanars zijn?

We gaan het zaaltje binnen, de kinderen verdringen zich voor het raam en in het deurgat. Wat een schouwspel!

De vergadering wordt geopend met gebed en gezang. Martin, verslaggever, neemt het woord. Vooraan vertaalt Pierre naar het Frans. Vedast doet dit voor ons achteraan op de banken. Een late man komt nog binnen met zijn fiets aan de hand en zet deze achteraan tegen de muur.

Buiten blaast een geit, kinderen volgen het gebeuren in deurgat en vensterraam. We horen het verslag van een jaar werking, hoe het met de kredieten staat, hoe men de toekomst ziet, welke de problemen zijn. Er zijn hier weeskinderen (Batwa's). Kan je hulp geven voor hun opvoeding, voor het kostgeld en de schoolbenodigdheden? Al-lemaal vragen die ons raken. We wanen ons 100 jaar terug in de geschiedenis.

Hier klinkt het verhaal van een mutualiteit in wording, in prille groei, gestart met heel veel enthousiasme. Hier klinkt solidariteit over wereldgrenzen heen, de stem van de hoop die de verre toekomst opent. Marc vertelt. Ik ben opnieuw naar hier gekomen, ditmaal met vijf nieuwe mensen. Jullie zijn gestegen van 7 naar 91 leden. Ik van 2 naar 7 bezoekers. Zij komen hier een paar weken '*vivre avec les Burundais*' om achteraf te getuigen van de werking hier. Ik ben gekomen om te luisteren en te zien hoe we kunnen helpen.

We volgen met bijzonder veel interesse en ook stijgende verbazing het verloop van de vergadering. Tussendoor nemen we als echte reporters foto's en videobeelden om in eigen midden inderdaad te kunnen getuigen en om op te roepen tot blijvende so-lidariteit.

Marc vergelijkt het 'maken' van een mutualiteit met het bouwen van een huis: grondvesten, twee kamers en een dak er op. Het is een mooi en duidelijk symbool. De subsidie en steun vanuit CM en de vriendenkring worden op applaus onthaald. Na de vergadering delen we Primusbier om samen te drinken. Marc zegt dat dit een goede gewoonte is van bij ons en hij wil dit hier toepassen. Wat ons opvalt is dat men geen ijsgekoelde drank neemt, maar liever (naar onze normen) warm.

Het bezoek aan het gezondheidscentrum, met lokalen voor onderzoek en behande-ling en een ruimte voor bedden verloopt met op zijn minst gemengde gevoelens. Hier is er tenminste iets, hier kan men aan onderzoek doen en patiënten behandelen en zieken te bed leggen. Realisaties om trots op te zijn. Maar hier botsen rijk en arm frontaal. We lopen te worstelen met de vraag of dit wel menswaardig kan genoemd worden. Bedden zijn verroest en hebben misschien een matras, zeker geen bedden-goed. De weegschaal voor de kindjes is oud ijzer. De muren...., de zoldering...Stop!! Wordt in dit land zeker niet ziek, het wordt je dood bij gebrek aan alles en nog wat. En toch. De mensen zijn dankbaar voor hetgeen we hen brengen. Dank die zich ver-taalt in applaus en zingend wuiven met de handen. Waar hebben wij dit verdiend? Zo'n centrum, wat betekent dit? De mensen komen hier hulp en soelaas zoeken, houvast, zorg, onderricht. Ze spreken en vragen. En zijn dankbaar! In dit verhaal klinkt er ook fierheid. De mensen uit de heuvels komen inderdaad naar hier, naar de school om te leren lezen en schrijven, hoe weinig het ook is; ze komen naar de kerk voor de zegening, naar het centrum voor een bevalling, voor heling. De beelden van

vandaag, -en ook de komende dagen zal het niet anders zijn- beroeren ons en blijven bij ons.

Veel details vervagen, andere blijven. Een beeld vergeten we zeker niet. In de '*salle de réunion*' is Franciscus tastbaar aanwezig. Zijn kruisbeeld aan de muur is het zichtbaar teken van de inspiratie, die men als een mantel over het mutualistisch werk wil spreiden.

Op de terugweg wisselen we de eerste indrukken uit. Bij het verorberen van een brokje geit of sangala-vis. Alles wat we te zien krijgen wordt aangevuld en verrijkt met veel informatie bovenop. Marc vertelt met zichtbaar enthousiasme. Murayi is een '*zone rouge*' voor malaria. Zijn er voldoende geneesmiddelen? En hoe zit het met iemand die zich aanmeldt als arme en verzorgd wil worden zonder lid te zijn? Zorgen geven of niet? Hij krijgt ze, de financies zijn een zorg voor later! De parochie speelt nog altijd een belangrijke rol in de samenleving. En Marc droomt van een '*hôpital de référence*' in Gitega.

In de namiddag bezoeken we nog de Marct van Gitega om er te 'genieten' van de drukke bedrijvigheid. Stoppen en uitstappen betekent onvermijdelijk bedelaars aantrekken. En een kleinigheid geven!

Als we terug thuis zijn wacht ons de taak te helpen bij het uitladen van de containers met hulpgoederen. Hier zien we hoe de vele steungiften vertaald worden in daadwerkelijke hulp die straks aan verschillende centra toebedeeld zal worden. Alles is zorgvuldig geïnventariseerd, in soort en aantal, en krijgt zijn plaats in de grote zaal van het bisdom.

Voilà, dit is dan die fameuze druppel op de hete plaat. En als je het mij vraagt, een zware druppel. De vele vrijwilligers-assistenten die de zware dozen en zakken versjouwen zweten er van, maar krijgen hun Primus en een gift. '*We zijn zotten*' hoor ik een Kiwinees met zichtbaar genoeg orakelen. '*S'il n'y avait des fous, le monde n'aurait pas de sens*' merkt Vedast filosofisch op. We begrijpen elkaar!

Het valt mij op dat er hier zo weinig geroookt wordt. Dat is normaal, wordt gezegd, sigaretten zijn veel te duur voor de meesten. Dat is arm zijn! We hebben er geen besef van wat dat is en spreken goedbedoeld zo gemakkelijk in hun plaats.

Dinsdag 6 juli

Vandaag brengen we een bezoek aan BUHORO. En weer ontvouwen zich gelijkaardige taferelen als gisteren. Maar we gaan nog een stukje dieper de heuvels in met die fameuze holle wegen en grillege greppels om de chauffeurs uit de dagen in hun rijkunst. En de terugkerende taferelen met haveloze kinderen met starend lachende ogen en blote voeten en daartussen een vod die we kleding heten. Tegen 10u. rijden we het plein over naar de zaal omzwermd door massa's joelende kinderen, dartel springend als een bende uitgelaten jonge veulens.

Charlotte opent de vergadering. Ze bedankt iedereen om te komen en geeft het verloop aan. Met enige bewondering observeren we de vergaderstijl. En stilaan krijgen we ook zicht op hoe de mutualiteit hier in zijn beginstadium werkt. Charles Anisette, de plaatselijke verantwoordelijke, geeft verslag over de werking en bedankt ons omdat we naar hier gekomen zijn. Het publiek stelt vragen over het ziekenvervoer, over de geiten, over de medicamenten. Wat een verschil tegenover bij ons in ons dierbaar Vlaanderenland.

De mutualiteit begint zoals hij bij ons meer dan 100 jaar geleden begon. In even zo'n penibele omstandigheden. Maar met zo'n geloof en zo'n enthousiasme! We zitten er even stil bij. Vooral door die vragen die blijven doorklinken: *help ons, blijf ons hel-*

pen. De steun die van uit Vlaanderen en omgeving komt is nodig, meer dan nodig en wordt ook bijzonder gewaardeerd.

Wat we bij de rondgang in het centrum te zien krijgen tart vaak alle verbeelding.

Moeten hier mensen verzorgd worden? Grote emotie bij het zien van de tweeling die te vroeg geboren werd en in doeken gewikkeld in een soort mand ligt, die moet doorgaan voor couveuze. En boven hangt er een gaasdoek tegen de muggen.

Wat verder verroeste ijzeren beddengeraamten, bij ons het weggooien niet waard, hier een godsgeschenk. Want er is tenminste een bed om op te liggen, en met wat geluk ook een matras. Er zijn momenten dat we elkaar niet in de ogen durven kijken. Soms hoor ik knarsetanden. En niets dan lachende gezichten...

Op de middag rijden we naar MAKEBUKO, de parochie waar Abbé Ignace van afkomstig is. Onderweg is er stof. Stof is ons deel. Alles is poederdroog. Al sinds een paar maand. Wagens doen stof opwaaien. We worden stof, stof in de kleren, in de oren, in de schoenen, in de neus. In alles.

Wat hebben we in dit centrum gezien en ervaren? Veel volk om zich in te schrijven in het doopregister, geduldig wachtend. Een bezoek aan het weeshuis met vertederende beelden. Kinderen die voetballen met een bal, gemaakt van bananenbladeren. Ze worden groot en sterk met basisvoeding bestaande uit bonen. Jawel!

Kinderen die aan onze hand willen meelopen, over onze blanke huid willen strelen.

Op de terug weg aanschouwen we het brede panorama, we kijken ons de ogen uit het lijf naar volgeladen fietsers, naar vrouwen die het land bewerken, omringd door spelende peuters.

Terug in het bisdom worden er goederen ingeladen om te gaan verdelen. Kleding, melkpoeder, havervlokken...

De volgende bestemming is MUTWENZI, een weeshuis van de Broeders Scheppers. Een van de meest aandoenlijke en tegelijk charmante momenten is de ontmoeting geworden met Jean-Paul, motorisch gehandicapt. Marc sluit hem stevig in zijn armen. De jongen vertelt met zijn gebroken stem vol ongecoördineerde geestdrift. Hij toont ons 'zijn boerderij'.

Hier gebeuren wondere dingen. We hadden deze ontmoeting en rondleiding voor geen geld ter wereld willen missen. Hier begrijpen ten volle dat steun en solidariteit helemaal geen druppel in de oceaan zijn. Tastbaar, voelbaar en zichtbaar is het resultaat, in de moestuin, in de stal met dieren. En in het hart van Jean-Paul.

Zoveel meer maken we mee in beelden die blijven en niet geschreven worden. Of een glimlach ontlocken. Zoals bij die kleine zwarte die bang was van de grote witte. Is dit mooi? Is dit romantisch?

Onder de kleurrijke kleding en haveloze gescheurde lompen kleeft niet alleen rood stof, maar ook zwarte armoede op de donkere huid.

Woensdag 7 juli.

Opnieuw een gevulde dag: Nyabikere, Gatonde, en een Batwa nederzetting. En een dag om er een boek over te schrijven. Over bevoorbeeld het ontbijt aan tafel in de refter van de priesters. Warme melk en honing, ingevoerde paté en Zwanworstjes. Of over de tientallen stillezens in een rood-groen landschap of tegen een bakstenen muur. Stillezens van mensen die staan, zitten, wachten, kijkend in hun donkere toekomst. Geduldig babbelend met elkaar. Kijkend naar die zeven blanken die in wagens passeren.

Voor we vertrekken zijn er al drukke activiteiten geweest. Vroege vergaderingen om verslagen te schrijven, problemen op te lossen en plannen te maken. We ontmoeten

de abbé van de gevangenis, hij nodigt ons uit voor zondag om de mis te komen bijwonen.

We rijden de poort uit over het grote lege plein voor de kathedraal. Zegt iemand: *'waarom komen ze niet per auto naar de kerk, zo'n grote parking..'* Een grote vlakke vol mensen rondomronde. Midden het plein zit een meisje met een tros bananen aan haar voeten, ze zit en kijkt, de blote voetjes en beentjes bedekt met rood stof. Stilleven.

Door het centrum van Gitega, het grote Marctplein met zijn rommelige bedrijvigheid en de witte wagens van het hoog comité voor de vluchtelingen. Die mannen blijken niet erg geliefd te zijn. Ze komen ons eten opeten en onze vrouwen pakken, zegt Pierre. In de stad is er maar een bakkerij. Ah ja? Jawel, het brood is te duur voor mensen die te weinig verdienen. Het dagloon van een metsers is 1€ per dag, goed voor drie broden

'Dit zou hier het aards paradijs kunnen zijn', zegt Jean-Pol. Met de nadruk op 'zou'.

Nyabikere leert ons nog veel meer over de groei van de plaatselijke mutualiteit en over de werking van een gezondheidscentrum.

De vergadering begint in het Kirundi, Vedast vertaalt voor ons. Enkele vrouwen komen later binnen vanuit de achterdeur langs de kerk. De kerk zit vol met kinderen. Men brengt verslag uit, geeft commentaar en stelt vragen. Ook vrouwen nemen vlot het woord. Er komt nog volk binnen, een man met een lompen vest, gescheurd aan de schouders, vestzakje gescheurd, de boord uitgerafeld. Welke mode is dat? De mode van de gescheurde lompen?! Welke schoenenmode volgen ze hier? De symfonie van de blote voetjes!

Ze zijn het tocht gewoon? Ja, kom maar eens terug in het regenseizoen en als het niet meer zo warm is.

Pierre geeft vol enthousiasme tekst en uitleg. Een vrouw achteraan lacht haar tanden bloot naar Jeannette. Ze kennen elkaar. Een kindje op moeders schoot vertelt en vertelt, zich nog niet bewust van de wereld waarin het straks moet leven.

Pierre gaat in dialoog met de aanwezigen en hij moedigt ze aan om te spreken. Het kleine zaaltje heeft grote ramen van doorschijnende golfplaten. Aan de overzijde is er in het midden een deurgat, afgeschermd met een oud groen gescheurd gordijn. Aan de muur hangen religieuze kaders, duidelijk overblijfselen van de koloniale tijden. Ze passen niet in de Afrikaanse cultuur. Er komt nog volk binnen. Jonge moeders met hun kind, schone mensen gehuld in die kleurrijk ogende stof, en altijd met een geknoopte hoofddoek. De vergadering heeft een zeer geanimeerd karakter. Men is duidelijk betrokken bij de zaak.

'Ze hebben hier een goed werkend centrum', zegt Jeannette, niet zonder trots. Daarom willen ze ook vooruitgang maken. Tien maand geleden vroegen ze een molen voor het ontschorsen van de rijst. Marc belooft de vraag te onderzoeken en een studie te maken om te zien of de investering haalbaar is in termen van voldoende gebruikt worden en rendabel zijn. Het is een belangrijk punt voor de bevolking hier. Als ze hier hun rijst kunnen ontschorsen zijn ze beter af.

De mutualiteit telt hier bijna 200 titularissen. In het verloop van de vergadering geeft Marc weer de zelfde uitleg over het beeld van een mutualiteit. Het huis met de grondvesting, de kamers en het dak er op. De grondvesten zijn de fondsen die op een rekening bij het bisdom staan. Een verwijzing naar veilig en goed beheer. Ik breng driemaal goed nieuws, zegt Marc.

De CM solidariteit geeft 20% bij elke bijdrage. 250 FBu wordt zo 6300 FBu in kas. Applaus.

De micro-credieten. Marc vraagt de aanwezigen te overleggen hoe de werking ervan moet zijn. Hij kondigt een gift aan van 300.00 FBU en vraagt de leden te overleggen over de aanwending. Applaus.

En de vriendenkring van Burundi, die nu 300 leden telt, geeft steun aan weeshuizen, gehandicapten. Applaus.

In het gezondheidscentrum van Gatonde, dat we in de namiddag bezoeken is er veel volk aanwezig, en kinderen, alweer massa's kinderen, die ons willen zien en aanraken en met ons meelopen. Hier gebeuren goede activiteiten. In de keuken wordt er kookles gegeven. Wij denken in termen van 'primitief', in werkelijkheid vrij goed uitgerust.

En meisje van acht jaar draagt een babytje op haar rug. Een soort babysit. Ze loopt er wat onwennig en mensenschuw bij. In de nieuwe materniteit bewonderen we de nieuwgeborenen. Maar niemand van ons zou willen ruilen. Vaak liggen we overhoop met de normen die onze kijk sturen.

Intussen leren we een paar woordjes Kirundi. *Turikumwe*, te begrijpen als ' *nous sommes ensemble, nous restons ensemble, nous sommes unis dans l'esprit*'.

Op de middag gaan we picknicken in het ouderlijk huis van monseigneur Ruhuna. Hier werd iedereen vermoord in '93 tijdens de grote aardbeving. Het is een plaats waar je met schroom binnengaat, ze roept zoveel herinneringen op. We hebben monseigneur gekend, zo dikwijls was hij in Oudenaarde op bezoek. Moord (1996) in een hinderlaag is ook zijn deel geworden.

Met Gloriose praten we over de problemen van de volksgezondheid. Paludisme (malaria), zegt ze, is hier een zeer groot probleem in de streek. Tot 120 personen komen naar het gezondheidscentrum voor hulp en zorg. In het seizoen zijn er zelfs tot 300 besmettingen per maand. En zeggen dat wij om naar hier te komen kunnen kiezen welk soort medicament ter preventie we willen nemen.

Rond 14.30u vertrekken we, alweer een ervaring rijker. Onderweg is onze wereld een groot schouwspel. Tuinbouw in de diepte, een vlakke doorsneden met een kronkelend beekje.

Daar draagt er een een naaimachien op zijn hoofd.

Volgende halte is een Batwa-nederzetting. Batwa zijn letterlijk en figuurlijk de kleinsten in Burundi. Hoe moet je een bezoek aan dit streepje grond hier beschrijven? We hebben al veel armoede en vodden gezien, maar dit spant toch de kroon. Eerst nog vertellen dat we bijzonder vriendelijk ontvangen werden. Overal trouwens waar we komen is de begroeting een bijzonder aangenaam ritueel, niet geveinsd, maar oprecht.

De kinderen lopen er vuil en ongewassen bij, blij lachend. De groten dragen kinderen op de arm en tonen hun woonerf. Een paar huttekes van takken en blaren en gedroogde klei. Een vrouw zit op de grond voor haar hut een grote pot in klei te maken. Ze kan er bijna niet boven kijken. Een kruik om te verkopen? Aan toeristen? Aan Burundezen? We vragen ons af wie zoiets kan kopen? Ze maken kleipotten om in hun levensonderhoud te voorzien. Maar als gevolg van de oorlog koopt niemand nog kleipotten.

We denken dat we in een of ander decor zitten voor een film over het leven van een familie in de brousse. Het is een nare droom die straks overgaat. Maar spijtig genoeg alles is echt, van vlees en bloed, het leven zoals het is op deze godvergeten plek op aarde.

Kunnen die kinderen zich wassen? Tandenvoetsen? Een wekelijks bad? Naar het toilet gaan en zich proper vegen? We hebben het toilet gezien. Vier lange stokken in de

grond en daartussen fijne takken en bladeren. De hudo van het scoutskamp. Hebben ze hier wel water ter beschikking?

We delen lekstokken uit. Ze zijn er blij mee. Ze krijgen graag snoep en vragen er ook.

Deze Batwa-groep wordt ook gesteund door de vriendenkring, er wordt voor gezorgd dat kinderen naar school kunnen gaan.

Op de terugweg laat het bezoek aan de Batwa ons niet los. Hoe moeten die mensen verder leven? Wat hebben die te eten?

Weet je dat men te lande vaak maar 1x per dag eet, als er al iets te eten valt! De basisvoeding is bonen. Vlees? Misschien een paar keer per jaar. Ze moeten hier niet naar een kartuizer-klooster met een streng regime gaan. Ze zitten er in. Armoede in Burundi!

Pierre met zijn drie buitenlandse diploma's verdient 90€ per maand. Een vergelijking is natuurlijk altijd beperkt, er zijn hier andere standaarden. Maar sommige toestanden overstijgen onze verbeelding en maken ons zenuwachtig tot opstandig. Aan beide zijden van de welvaart zijn we weerloos.

Het bezoek heeft meer dan indruk gemaakt. In de avonduren blijven we er over na-kaarten. Iedereen heeft vragen. Iedereen wil meer informatie. Iedereen is ervan overtuigd dat er moet geholpen worden, hoe weinig het ook is. In de avonduren is de kamer van Marc en Jeannette de zoete inval. Vandaag passeert frère Christian en ook Spes. Altijd goed voor een interessante babbel. Willy, met zijn wereldwijde kijk, is weetgierig en stelt vragen over volk en land en vindt in Spes een ideale gesprekspartner. Het deed me terug denken aan het programma 'Te bed of niet te bed' van Jos Geysen. Hij is hier *'geirrt'*, zoals hij het met een sappig Gents dialect uitdrukt.

Donderdag 8 juli

Ntita ligt maar 15 km. ver, maar de weg er heen is bijzonder goed doorploegd. Rue Van Schuddegem, Rue Van Klutsegem, Rue Van Bokkegem. Je kiest maar. We doen er anderhalf uur over. Dat is 10 km. per uur. Misschien een tip voor Bert Bleitkous om zijn verkeersproblemen op te lossen. Laat de boeren sommige straten beploegen. Gedaan met de overdreven snelheid. Er zullen geen ongevallen meer gebeuren... Bij het oprijden van het grote plein rennen –hoe kan het anders- massa's kinderen schichtig en jachtig rond de auto's, springen omhoog om er achteraan aan te hangen, vallen en rollen over de rode aarde. Op gevaar voor eigen hachje. Wat een schouwspel.

De mutualiteit hier is nieuw, de vragen en de uitleg zijn dus anders dan in de vorige centra. Voor ons is het een bevestiging dat wat hier gebeurt echt pionierswerk is. Vroeger was er hier een hospitaal, nu alleen een gezondheidscentrum. Dus geen dokter. En dit vragen ze, een hospitaal en een dokter.

Een foto maken in Ntita is een wonder. De flits met voorflits wordt gevolgd door een langgerekt gejoel en kreten van verbazing en opwinding. Iedereen, groot en klein, is blij met een lekstok. We kijken naar de materiële aspecten van de gezondheidszorg en hebben het alleen maar over mensonwaardig.

Op de middag rijden we door naar het geboortehuis van Ignace, waar zijn vader op ons wacht voor het middageten. Zeg maar samen picknicken. De weg is zoals verwacht hobbelig in 't kwadraat, smal tussen de bananenbomen en koffieboonstammetjes. Hij wordt smaller en smaller, niet eens berijdbaar. Mensen zwaaien, ze duiken op van tussen de hoge stengels, komen omzeggens uit de grond gekropen. De laatste meters zijn steil naar beneden, dus te voet. Kinderen in lompen zwaaien, vodden

die een garagist enkel gebruikt als hij olie ververst. Ze zwaaien en zwaaien en lachen en achter hun kleine handjes heen liggen verre heuvels van mais en koffie en wonen vergeten mensjes.

Iedereen komt goeie dag zeggen, de ganse buurt weet dat we komen. *Amahoro*, met beide handen. Middag bij Ignace thuis. In een nederige primitieve woning die bij ons wellicht in Bokrijk zou staan. Op de heuvel met een wijds uitzicht over het brede dal naar de overzijde. Met een maaltijd waar delen van het brood het begin is. Zwijgend eten als was het een sacraal moment. Samen met vader, vrouw, kinderen, kleinkinderen en familie, en zelfs klein Jeannetje is er bij. Toch een klein beetje het aards paradijs?

Kinderen krijgen een stilo en vader bewaart de rest voor later. Momenten die niet moeten voorbijgaan, neem ze mee om ze te koesteren. Vandaar dat het afscheid van deze plek op de aardbodem, tot weerziens?, veel emotie in zich draagt.

Op de terugweg mijmeren we nog over de picknick, een kapotte camion verstoort de weg, zwaarbeladen fietsers passeren in colonne. In de laagvlakte bewerken vrouwen het land met een simpele houweel. Een kronkelend beekje voert leven brengend water aan.

Terug thuis, want dat is het bisdom nu een beetje geworden, bereiden we ons voor op een bezoek aan de blinden. Miet gaat met Godelive een bezoek brengen aan het openbaar hospitaal. Met professionele stoerheid overal waar je komt je neus gaan steken in een ziekenhuis. Kan interessant en leerzaam zijn. Vandaag komt ze terug in alle staten en onderste boven. Met een gezicht dat verwrongen hangt. Moet je geen twee keer doen! Een kat heeft een beter nest voor haar jongen. Een paar anekdoten zeggen genoeg. Een weeskind met ademnood wordt binnen gebracht, eerst betalen, 10.000 FBu. De opvoedster brengt alle dagen eten. De kleine mag naar huis, maar eerst moeten de medicamenten betaald worden. 15.000 FBu. In het bedje geven lomp en voden ook warmte en beschutting.

Zegt de zwarte verpleegster-directrice: *Ben je al in Europa in een ziekenhuis geweest? Ja, ik wel en toen ik er binnenkwam was ik bij het zien van al die luxe direct genezen.*

Durf niet meer over hospitaal te spreken. O ja, de binnentuin is wel mooi. Je moet hier supersterk zijn om te overleven.

Na 16.00u. trekken we naar het blindeninstituut. Daar zijn 45 kinderen en Vedast heeft het voor mekaar gevoeld dat we hier buitengewoon hartelijk ontvangen worden. Met koor en muziekinstrumenten, tot hier geraakt via de vzw Vrienden van Burundi.

Laat je waterlanders maar lopen, ze zien het toch niet. Wat ze zingen is ook niet mis: *'soyez les bienvenus'*. Ze zingen over de vrede, een wereld waar de mensen elkaar omhelzen en herhalen wel duizendmaal *'la paix'*. Een volk smeekt om vrede.

Egide, de kleine van 7 jaar, in het midden, danst en springt en zingt de ziel uit zijn lijf.

In de halfopen ijzeren toegangspoort staan al gauw tientallen kinderen en volwassenen elkaar te verdrummen om het schouwspel mee te volgen. Voetje voor voetje komt groot en klein wat dichterbij tot aan de hoek van het eerste gebouw, een grote eerst, dan nog een en nog een en spoedig staat de kleine inham vol toeschouwers.

En het koor zingt: *'Met jouw heb ik het geluk gevonden', ik heb een nieuw leven gevonden.*

Het is nu 17.15u. De zon gaat stilaan onder, een koele wind waait, draagt klank en woord met zich mee. *'C'est si bien tout partager'*. De kiwinezen schuiven onrustig op hun stoel heen en weer.

Marc bedankt het koor, we delen snoep en geld, en weer gaan ze zingen. Na een korte rondwandeling krijgen we nog een minireceptie aangeboden en wordt er veel verteld over dit wonderbaar centrum. Jeannette moet nodig haar zweetdruppels afschudden. Jean-Paul merkt op: *'Het voordeel van zo'n koor is dat ze geen dirigent nodig hebben'*. Ik denk dat hij dit zegt om zijn zakdoek niet te moeten bovenhalen. Ze blijven moedig doorzingen tijdens de receptie. Al pratend komen we bij pater Carlos, nu 75 jaar oud. Hij heeft hier twaalf kloosters gesticht. En over die blinde kinderen en slechtzienden. 't Komt door glaucoom en meningitis. Gelukkig kunnen ze hier braille leren en een stiel. Koor en begeleiding, 't is van betere kwaliteit! Ideeën groeien. Zouden ze kunnen gaan optreden? Dit centrum is een mooi werk, er gebeuren hier goeie dingen!

Na het avondeten gaan we op tijd slapen, in de verte blaffen honden en huilen ze als wolven. Het lawaai van de nachtwachters maakt onrustig en roept herinneringen op aan tien jaar geleden.

Vrijdag 9 juli

Vandaag komt NYABIRABA aan de beurt. Maar vooraf moeten we nog wat goederen verdelen en inladen om ze ter bestemming te brengen. Het plein voor de kathedraal wordt rijkelijk versierd met groen en wimpels voor de komende feestelijke professie. Mooi beeld!

Over de aardeweg heen en terug? We rijden minder dan stapvoets, kronkelend rond de diep-ingesneden groeven. Zo'n rit is een marteling voor de schokdempers van de wagen. En hou je ook niet krampachtig vast aan de handvaten binnenin, het schokken en bonken is slecht voor gespannen spieren en gewrichten. Het zou je zuur kunnen opbreken, weet Jeannette uit ervaring. Laat je meewiegen, raadt ze aan. Wat we graag doen!

Nyabiraba is de voorlaatste stichting, dus nog vrij nieuw. Er zijn nu 11 leden. Marc maakt duidelijk dat we gekomen zijn om uit te leggen hoe onze mutualiteit wil helpen bij hun mutualiteit. De aanwezigen stellen geïnteresseerd vragen. Wij zitten achteraan, luisteren geboeid, Vedast is tolk van dienst. De mensen hier zijn enthousiast, maar je hoort ook dat de weg moeizaam en traag verloopt. Men gelooft er in, dat wel. *Jullie schrijven geschiedenis*, zegt Marc. En opnieuw tekent hij het huis van de mutualiteit. Met de basis, de kamers en het dak. Met de steun vanuit Vlaanderen. Pierre brengt met brio leven in de vergadering en moedigt het applaus aan. Streelt het onze ijdelheid?

De T-shirts hebben succes. Het kenteken staat tegenover het hart. De mutualiteit start in het hart. Zeg niet alleen wat kan de mutualiteit voor mij doen, maar eerder wat kan ik voor de mutualiteit doen. Instemmend gemompel.

Na de vergadering, bij de drink, zegt Pierre dat hij zeer veel vertrouwen heeft in deze sectie.

Pierre is hoopvolle toekomst.

Bij de rondgang in het domein zien en snuiven we wat stof is. Honderden voetjes snellen ons langs voorbij over zand, stenen, wortels en stengels om de eerste te zijn, om dicht bij ons te zijn, om ons aan te raken, voor de foto. Wat een schouwspel. Voor hen de gebeurtenis van het jaar. Voor ons een aandoenlijk tafereel.

En wat te schrijven over het bezoek aan de lokalen? Over die schrijvende toestanden binnenin. Bedden die geen bedden zijn, geraamte op geraamte. Een naamloze vrouw

krijgt een anti-malaria infuus. Liggend op een koude kapotte matras. De kinderweegschaal is verroest. Buiten voor het raam verdringen kindergezichten elkaar om een glimp van ons op te vangen.

Op de middag kunnen we even verpozen bij Antonio, restaurant in Gitega, op de eerste verdieping met een prachtig uitzicht op het domein van het aartsbisdom en de heuvels links, terwijl we recht voor ons uitkijken op de golfplaatijzeren stalletjes van de Marct, alwaar een mierennestbedrijvigheid bezig is. Een stoet in feest trekt voorbij, de man in plastic lompjes trekt de aandacht. Nee, niet fotograferen, even paniek, gaan ze nu stenen gooien naar ons??!!

Na het eten stappen we vlug met gesloten gelederen in de auto's. Een blinde magere jonge man steekt beide handen door het open raam: *donne-moi à manger, j'ai faim*. Terug in het bisdom bezoeken we de toren, de plaatselijke uil vindt dat maar niks zo gestoord te worden in zijn rust. Voor we naar Lazar rijden maken we nog een voettochtje tot aan het plaatselijk kerkhof. Bij Lazar, beeldhouwer, weduwnaar met zes kinderen, zijn we van harte welkom. Hier kopen we veel en dat is duidelijk een belangrijke steun voor hem en zijn gezin.

Voor het avondeten neemt Jeannette de gelegenheid te baat om Vedast figuurlijk in de bloemen te zetten voor zijn trouwe en bekwame dienst. Hij wordt gewaardeerd en terecht!

Mgr. Simon is vandaag terug uit Kinshasa, alwaar er een conferentie van bisschoppen was. Dus goed voor een klein beetje feest en enkele tafelspeechen om het allemaal tot uitdrukking te brengen. Van Mgr. horen we dat zijn geliefd land er erg aan toe is, en dat het hem bezorgd maakt, maar, voegt hij er aan toe, in de Kongolese hoofdstad is het nog erger. De gezondheidscentra van het bisdom mogen dan nog zo pover zijn, ze zijn nog altijd tien keer beter dan het hospitaal.

Zaterdag 10 juli

De nacht verloopt onrustig, met blaffende honden in de vroege ochtend, mensenstemmen en klokkengelui. Het ritueel van elke dag. Om 6.00u wakker, opstaan en een beetje wassen. De voorbije dagen overlopen en proberen orde te krijgen in al die ervaringen. Marc groet 's morgens vroeg de dingen en is al aan het vergaderen. Na het ontbijt maken we ons klaar om te vertrekken naar MUGERA, 25 km. ver.

Hoe laat we precies vertrekken is steeds een verrassing. De staat van de wegen is dit niet. Onderweg beleven we weer van alles. Uitgestoken handen: *geef ons eten!* Op kruispunten, veel huisjes met een beetje kleine handel en veel fietsen. Schilderachtig, denken we. Net voor de brug, waar we rechts afdraaien komt een meisje dichter gelopen bij het zien van de auto's, ze ziet de blanken en zet het per kerende op een lopen, weg! Schrik voor de blanken, zegt Charlotte. De verklaring? Sommigen wordt wijsgemaakt dat de grote blanken de kleine zwartjes opeten. Je zou voor minder gaan lopen.

Mugera is de tweede oudste parochie. Er komt weinig volk opdagen voor de vergadering. De ontvangst is in vergelijking veel kalmer. Enkelen komen kijken. Hier moet een nieuwe mutualiteit opgericht worden. De aanpak is dus verschillend. Charlotte is bijzonder goed op dreef. Marc zegt één zin, Charlotte vertaalt een gans epistel. Uitgebreed lang. Met applaus. Buiten klinkt gezang van kinderen, ondersteund door ritmische tambours. Twintig kandidaten zijn bereid aan te sluiten. Een late vrouw getooid met kleurrijk doek en kind op de rug komt binnen. Zijn er vragen? Er is interesse. Ook een oude vrouw steunend op haar gehandicaptenstok richt zich op en vraagt het woord. Wat is er met mijn geld van vroeger gebeurd?

Pierre antwoordt geanimeerd. Nu is er een nieuwe situatie. Een man uit het publiek beaamt. Vroeger is gepasseerd. Nu word het beter beheerd en beter gedragen. Na de vergadering volgt de traditionele drink, we gaan de verre tambours tegemoet, kinderen zingen uitnodigend. Dit is een sublieme rondgang geworden. Voorbij een paar gebouwen komen we tussen twee lokalen waar de kinderen opgesteld staan. Waar hebben we het verdiend om zo ontvangen te worden? We worden begroet als waren we koningen, nee goden, van een andere planeet, bekeken, met vragende ogen en bewonderend. Sommigen hebben nog niet eerder een blanke gezien. Is die kleine druppel in de onmetelijke oceaan van armoede dan toch zo belangrijk, waardevol en welgekomen? We moeten ons die vraag zelfs niet meer stellen! Marc verdeelt voeding en geld, ze bedanken ons joelend met slaande tambour, met dansen en de ene salto na de andere. Lenig, soepel en krachtig. Wie dat ziet moet niet meer overtuigd worden. Kinderen die met volle inzet hartveroverend zingen en dansen als dank voor onze komst en de geschenken. Muger in lompen, Muger in feest. Arme haveloze mensjes van niets komen goeie dag zeggen, ik ben ziek, ik heb honger, mijn kleine groeit niet. Binnen de gebouwen zien we schraal meubilair, medische kabinetten zijn kraakpanden bij ons. Buiten blijven de tambours dreunen. Indringend. Tam, tam, we hebben honger. Tam, tam, geef ons eten. Tam, tam, gezondheidszorg. Tam, tam, onderwijs. Tam, tam, kleding. Tam, tam, dank je wel. Tam, tam, jullie zijn goede mensen. Tam, tam, vergeet ons niet. Tam, tam.. de aarde dreunt mee.

Twaalf uur. Middag. We gaan eten. Doe de gordijnen dicht.

Een uurtje later is het tijd voor het afscheid. Met onophoudend zingen, dansen en tambours. De kinderen hebben ons veroverd, eindeloos.

De route terug is bevreedend mooi geworden. De grote troms blijven nadreunen. Beelden spoken door het hoofd. Veel volk, kinderen in trosjes, vrouwen met een bussel houtskool op het hoofd, een kind op de rug en een kind in... Fietzers volgelden. Ziedaar een wegrestaurant, men verkoopt er al wat gekookt is: bananen, bonen en ook brochetten. En daar klein mannen, koeienhoeders. En daar, en ginds...

De dag is nog niet voorbij. In de namiddag worden we verwacht in het weeshuis KE-ZAKIMANA. Een bijzonder geliefd project. We worden alweer onthaald met tambours. Mgr. Simon is mee gekomen voor de doopviering. Iedereen wordt bijzonder hartelijk verwelkomd met omhelzing.

In de klasjes van de école maternelle St.-Rita krijgen we een rondleiding en tonen de kinderen wat ze al kunnen. Telefoneren, vruchten benoemen, delen van het lichaam aanwijzen. We hebben knuffels en beertjes mee. En nog veel meer materiële steun. Maar we zijn naar hier gekomen voor de doopviering en het peterschap over een kleine. De kennismaking met de kleine Marie-Ange gaat aanvankelijk gepaard met veel tranen en geschrei. Haar verhaal is bijzonder. De jonge ongehuwde moeder werd door de familie verstoten en leefde met haar kind maanden op straat. Gelukkig werd ze hier opgevangen en wordt ze nu in staat gesteld om te reïntegreren in de samenleving, terwijl er voor haar kindje gezorgd wordt. Peterschap is dus daadwerkelijke steun en engagement.

De Eucharistieviering verloopt in het Kirundi en ook in het Frans. Mgr. Simon richt het woord ook naar ons tijdens zijn homilie. *Jullie zitten hier midden de pijn van 's lands ellende, de vele weeskinderen. Terwijl anderen hun geld uitgeven aan grote reizen, zijn jullie hier om onze miserie te delen. Jullie zijn profeten, jullie komen hier bij ons leven en als souvenir nemen jullie dan onze armoede mee. Jullie hebben een keuze gemaakt, bewaar deze vrijheid.*

De doopplechtigheid tijdens de viering is sober en vol rijke symboliek. Op een bepaald ogenblik wordt het licht aangebracht onder vorm van een brandende kaars. Met haar kleine uitgestoken handjes wil M.-Ange het vlammetje grijpen. Als wou ze tot uitdrukking brengen: geef ook mij ook de vreugde van het licht. Na de viering kunnen we nog wat rondwandelen en met de kinderen spelen en dansen. Deze vuist op deze vuist op deze vuist, een leuk handenspelletje van Ome Willem. Of stap, stap, stap. Ze hebben er zin in. Intussen wordt in hetzelfde lokaal de tafel klaargemaakt en wordt ons een maaltijd geserveerd. Wij, blanken, zitten samen met Mgr. aan de eretafel, aan de overzijde staan tafels en daar zitten alle andere genodigden aan. Geduldig wachtend tot wij bediend zijn. Maar iedereen krijgt eten en drinken. Er is vreugde en vriendschap. En dankbaarheid voor wat we doen.

Klein mongooltje loopt rond en komt Mgr. een hand geven, loopt naar de overzijde en kruipt op een stoel naast de volwassenen en begint dan de restjes van een bord op te eten. Hij slentert dan naar de keuken en loopt daar in de weg. De kleine weeskinderen kregen ook te eten, gezeten op matjes op de grond. Het zijn leuke tafere-len. Wij denken dat die kinderen geluk hebben dat ze wees zijn....???!!

En het feest kan niet op. Tot slot komt de groep kinderen nog eens dansen en zingen tot voor onze tafel. *'Gij zijt schone en goede mensen'*, zingen ze. We krijgen geschenken. Naar Afrikaanse gewoonte mag je die in ontvangst nemen, maar niet openen. Mgr. spreekt dankwoorden. Marc neemt op zijn beurt het woord: *'Zijn we hier vreemden? Nee, we zijn abagenzi, vrienden, geworden. Jullie hebben niet alleen onze maag, maar ook ons hart gevoed. Alle menselijke waarden komen van de liefde. Amahoro, amahoroneze. Vrede, de Vede zij met u allen.'*

Wat zullen we nog allemaal beleven, wat staat er ons nog te wachten?

Zondag 11 juli

We kijken naar deze dag met het aantrekkelijke vooruitzicht dat we naar de hoofdstad reizen. Zoiets als een weekendje Brussel bezoeken. In onze verbeelding vergelijken we B met B. In een hoofdstad is er wel altijd iets meer te beleven dan op het platteland, zo denken we.

Maar omdat het zondag is zullen we eerst de dag des Heren heiligen met het bijwonen van de eucharistieviering in de gevangenis van Gitega. De parochie is ook daar werkzaam en we worden mee uitgenodigd. Voorwaar een bijzondere gelegenheid. Seminaristen in opleiding komen hier om zich te bekwamen en te zorgen voor geestelijke en materiële bijstand. Wij brengen kleding, medicatie, melkpoeder en haver-vlokken mee.

Eigenlijk beseffen we maar half wat we tegemoet rijden, hoewel we voorbereid worden in voorzichtige bewoordingen. Zeg niet gevang tegen deze instelling. *'Maison de detention'* staat er op het plakkaat aan de ingang. Onderweg erheen doen we nog we nog wat straffe uitspraken in grappen en grollen. Stoere blanken die zich blijkbaar moeten pantseren tegen wat gaat komen. En het komt. We krijgen de volle lading op ons dak.

De gevangenis en daar de Mis bijwonen. De goede boodschap horen verkondigen in dit midden. Je krijgt er geen rechte kant aan. Tussen vier muren. Decor voor een hallucinante film. Je zou wensen dat dit waar was en niet het andere.

Wat moeten wij ons daar bij voorstellen?

Hoge gesloten muren met tekenen van ouderdom. Middenin een soort portaal met ingang en er voor een plein met rechts een schuildak voor bezoekers. Bij de ingang staan enkele militairen te zitten voor een getraliede deur. We verkeren in goed gezelschap. Ons kent ons, dus handjes geven. Achter de deur een soort corridor als sas

en daarachter weer muren en een smalle poort met opstapje. De deur staat uitnodigend open. In de diepte zien we wat gebouwen, afdak en volk, veel volk. We vinden dit niet leuk.

De priesterlijke stoet zet zich in beweging, wij mogen mee volgen in de plechtige optocht naar de buik van het monster. We voelen ons nog minder goed. De maag draait een beetje. Ter ondersteuning gaat het plaatselijk orkest trommelen en blazen op een zodanige wijze dat we ofwel een hartinfarct nabij zijn ofwel hard op de tanden moeten bijten om niet in een lach uit te proesten. Ernstig blijven en niet opkijken!

We komen terecht op een grote binnenkoer omzoomd met muren en getraliede vensters en een groot afdak waaronder alles zich zal afspelen. Midden staat een altaar met versiering, en veel, heel veel wierook. Deze laatste dient ook om de stank te parfumeren en voor de rituele wijding van altaar en volk. Gezien de strakke wind en het droge weer valt de stank nog mee. Maar stinken doet het.

Rondom zijn stoelen en banken opgesteld. Links en rechts dansers in traditionele uitrusting, aan de overzijde zitten de jonge volwassen vormelingen, achteraan staan een zestal grote tambours en een krijger-danser in groen-wit-rode uitrusting, in eerbiedig gebogen houding.

Op vier hoeken rond het altaar staan leden van het Marialegioen. Ze staan er met vlaggenstok aan de hand, in militaire houding en worden om de zoveel tijd afgelost. Met militaire allures.

Wij mogen als genodigden mee vooraan in het midden aanschuiven. Op de ereplaatsen in gezelschap van de directeur. Geen ontsnappen mogelijk! Mocht er hier een opstand uitbreken dan zijn we meteen gezien. Moeten we ons nu veilig of ongerust voelen? Even rondkijken. We zijn dus omringd door muren met vensters en tralies. En daarachter zien we op de vensterbankjes rommel liggen, het weggooiden niet waard. De cellen. Wij denken aan koterijen. Krijgen we niet te zien. Aan de andere zijde aan de binnenkant van de buitenmuur hangen her en der wat plastic zakken, vuil en gescheurd. De persoonlijke bezittingen van gedetineerden. Bij ons gaat zoiets meteen de vuilniszak binnen. Daar zit een stilleven te zitten, getooid met vodden. Kijkt voor zich uit. Bijna onbeweeglijk. Doelloos. Een paar anderen dragen wat zakken rond op hun hoofd. De grond is bedekt met takken en bladeren. Als versiering. We hebben nog geluk, zegt men ons, dat alles er redelijk proper bijligt. Pardon? Dit gebouw kan normaal 400 mensen herbergen. Er zijn er 1300. De rest –de levensomstandigheden- moet je je maar verbeelden. De mis verloopt sfeervol, de confirmatie is de moeite om bij te wonen.

Wat zie je hier dat je bij ons niet te zien krijgt. Een boeleke! Juist, zo'n klein zwart boeleke met ogen zo groot om te kijken. Naar ons, blanken. Om een soort vergelijkende studie te doen. Wie is de meest aantrekkelijke, wie heeft de zachtste huid, bij wie wil ik op de schoot gaan zitten. Een boeleke in de gevangenis!? Ja, geboren tijdens de gevangenschap van de moeder. Gevangen zitten is voor het kleine meisje in dit geval een beetje erfelijk. De moeder is ook een beetje stervende aan aids.

Het koor zingt, begeleid door de tambours. De vormelingen komen naar voor in een brede rij met hun peter achter zich. Ze debiteren met luide stem de belofte. De wind waait de kaarsen uit. De micro gaat krakend van hand tot hand en laat de stemmen luid galmen van onder het afdak hemelwaarts. Op de achtergrond passeert een man met een grote witte jutezak in de nek door het poortje naar een zijgebouw. De wind waait de stank en de wierook in onze kleren.

Er zijn mooie fiere dansen als toegevoegde rituelen tijdens de consecratie en ook tijdens de toespraak na de viering. Want er zijn zo van de dingen die je niet verwacht.

De directeur neemt na de mis het woord en spreekt zijn volk toe. Wij worden voorgesteld. Marc krijgt ook het woord en spreekt over solidariteit en hulpverlening. We zijn hier ontvangen geworden als koningen, men slaat op de trom en danst voor ons. Na de viering wordt ook alles op zij geschoven en krijgen we onvervalste Afrikaanse krijgsdansen gepresenteerd. We zouden zelfs een en ander kunnen kopen wat de gevangenen gemaakt hebben. We kunnen jammer genoeg niet tot het einde blijven. We zijn hier geweest van 8.30 tot 11.30. We dachten al om 10.00 te kunnen vertrekken naar de hoofdstad.

Het eerste half uur heeft niemand een woord gezegd in de auto. Een beetje naar het landschap gekeken, met het boekele in een vredig pastoraal weiland. Een beetje naar de huisjes en de mensjes gestaard, met vooraan de fiere krijger die voor ons danst. Thé-velden gezien, met tientallen plastic zakken met de enkele bezittingen van de gedetineerden. Gekeken naar afgekapte bomen, souvenir van de oorlog, en hopen opeengepakte gevangenen, die rechtstaande slapen. De geur van wierook vermengd met alle andere mestgeuren, verdreven door een zachte wind, en kinderen die langs de weg hun hand uitsteken omdat ze honger hebben.

We dalen af van 1800 naar 600 meter. Het leger en de politie zijn manifest aanwezig, is het zwaaien of liften wat ze doen? Niet reageren, doorrijden. De immense vlakke krijgt een tropisch uitzicht met palmbomen en vage nevel. We passeren het verwoeste Kamenge.

Wat later arriveren we bij FVS, een lovenswaardig opvangcentrum, om er te eten. Pas dan begint iedereen te ontdooien. Caritas vertelt over het werk. FVS staat voor 'La Famille pour vaincre le sida'. We vangen straatkinderen, dit wil zeggen weeskinderen van aids-moeders op. Met de bedoeling ze weer op te integreren in 'hun heuvel' van herkomst. Er zijn er nu zo'n 15-tal die reeds naar hun heuvel zullen gaan. Er wordt hier ook iedere dag aan, tussen de 140 en 160 kinderen, eten gegeven. Er is een restaurant aan verbonden, kwestie van een beetje inkomsten te hebben. De kinderen krijgen een zekere vorming voor latere tewerkstelling. Na de gebruikelijke rondgang, waarbij we niets anders dan woorden van waardering voor het werk hebben, zetten we koers richting de Xaverianen voor ons logement en nadien gaan we even uitblazen aan het Tanganika-meer. Het gedeelte van de hoofdstad waar we langs rijden ziet er wat vervuild uit, met weliswaar brede lanen, maar toch ook de traditionele putten in de asfalt. Veel gebouwen staan in de steigers.

In de Cercle Nautique kunnen we alle zorgen even afschuiven, hoewel. Maar al bij zijn we toch blij dit bezoek aan de gevangenis meegemaakt te hebben. Het meer voor ons neemt stilaan de zon in zich op, valavond nadert. Hier en daar zijn er wat slijkerige inhammen, een paar bootjes zwerven rond en op het terras zitten veel toeristen te aperitieven. Normaal zouden hier ook nijlpaarden hun opwachting moeten maken, maar ze geven niet thuis.

Het avondmaal wordt genomen Chez André. Griekse schotels. Een avontuur op zich, vooral voor Eric, de jongste chauffeur, die hier voor het eerst in zijn leven komt en niet weet waar eerst gekeken. En hoe moet je in godsnaam die reuzengarnaal te lijf gaan, met mes en vork? Of oppeuzelen met pel en al? Van tegenstellingen gesproken! We zitten aan een rijke tafel, voor Eric is dit een openbaring en tussendoor komen die uitgestoken handen voor de geest spoken. Geef me eten, ik heb honger. Wij krijgen het onze bijna niet op. We hadden het nodig om halverwege een en ander te laten doorzakken. Na het gevang zaten we gevangen in de greep van de onvoorstelbare armoede en de onfatsoenlijke levensomstandigheden van de gedetineerden, waarbij er heel wat niet eens een dossier hebben of vast zitten op dubieuze aantijgingen. Beelden die je niet meer van je netvlies kunt wissen. Fysisch vrij, psychisch

gevangen. Tegen 22.00 uur kruipen we onder de dekens, moe en omringd door duizend wriemelende impressies.

Heel vroeg in de morgen, nog geen vijf uur, worden we wakker gezongen. Wie zingt daar zo vroeg over de daken? Allah wakbar. Van op de toren van de moskee in de buurt worden we gezegend met een ochtendgroet. Ook de haan kraait enkele malen. Na vijf uur komt het verkeer op gang. Het maandagse hoofdstedelijk leven kan beginnen.

Maandag 12 juli

De werkers zijn al vroeg op. Marc wil vandaag naaimachines kopen, en een frigo. Wij mogen ons in het drukke Marctleven storten om o.a. koffie te gaan kopen. De Burundese koffie, de echte arabica, schijnt wereldberoemd te zijn.

In de boekhandel vinden we niet wat we zoeken, bedelaars vinden ons wel, straatkinderen en kindmoeders. Ze krijgen een aalmoes.

Te zien aan al de grote borden op gevels her en der zijn er in de hoofdstad veel hulporganisaties van christelijke signatuur werkzaam.

De wegen zijn nogal bouwvallig. Dit is duidelijk niet Bruxelles. Aangekomen in de OK Bazaar moeten we goed opletten, er kan hier raar volk rondlopen. Naast de ingang staan een stalletjes opgesteld, zoals we er al zoveel gezien hebben. Er is wel altijd wat te verkopen. Hier zijn het GSM's, in alle vormen, maten en kleuren.

Wat verderop passeren we de grote Marct van Bujumbura. Wat een mierennest! Dit is iets voor eigen volk alleen. Hoe boeiend en interessant een bezoek binnen en tussen de kotjes wel zou kunnen zijn, ga er niet heen. We gaan wel de plaatselijke superMarct binnen voor enkele aankopen. Hier vind je alles wat Belgisch is. Bier, Colruyt, Makroprodukten, evengoed als kattenvoer. Buiten lopen leurders rond de auto's te zwermen om toch maar iets te kunnen verkopen, zoals mandarijnen, aardbeien, mango's. Terwijl Marc en de anderen op weg gaan om zaken te doen, rijden wij naar de Boulevard Tanzanie. Naar het Office du Café Burundais ofte OCIBU.

Koffie kopen gaat zo. Eerst naar het bureau gaan, bestellen en betalen. Dan naar het loket aan de overzijde van de loods om de koffie te halen. Deze wordt ter plaatse gemalen en verpakt in het belendend lokaal. De aangename geur waait ons tegemoet. Dat is nog wat anders dan...

Het leven verloopt hier volgens andere Marctprincipes dan bij ons. Op 't gemak de beurt afwachten, kijken hoe de koffie gemalen en manueel in zakjes gedaan wordt. En in een ijzeren bak met twee wielen voor vier poten tot aan de balie gesleept wordt. Daar staan de kopers rustig te wachten. Zo, dat hebben we dan weer gehad. Vedast blijft er al even rustig en kalm bij, wij zijn blij dat hij voor ons vertaler en raadgever is. En hij raadt ons aan om in passant de kathedraal van de hoofdstad even binnen te lopen. Wat we ook voorzichtigjes en op de tippen van de tenen doen, want de werkvrouwen zijn net bezig met grote dweilwerkzaamheden.

Op de middag zijn we uitgenodigd in het fraaie etablissement 'Le Tanganyka' samen met vertegenwoordigers van de ambassade en anderen. Want hulpverlening en solidariteit kan niet zonder officiële instanties en geldschieters voor grote projecten. Deze activiteiten, zoals samen gaan eten, zijn minstens even belangrijk als het verscheppen van melkpoeder. Philippe Heuts, de grijzende beminnelijke man met het eeuwig strikje komt ons vriendelijk goeiedag zeggen.

In de namiddag lopen we langs bij Soeur Meena van de Jacht van Heverlee. Een Indische zuster, mager en taai, en uiterst gedreven. Een soort moeder Theresa. Zij runt Akamuri, wat staat voor klein lichtje. Petite Lumière. Geef die gekwetste en ge-

handicapte kinderen een beetje licht in hun leven. Zij doet een ganse toorts branden. Zij kent de mannen (en vrouwen) van de mutualiteit. En omgekeerd. Niets verbaast ons nog. Iedereen blijkt hier Marc en Jeannette te kennen en zij kennen iedereen. Dus goed voor een innige verwelkoming en een bezoek aan de verschillende lokalen voor therapie, onderwijs, boerderij. Naarmate de rondgang vordert valt onze mond verder open van verbazing en bewondering. Hoe doet zij dat allemaal?

Hier is een heus MPI werkzaam, met revalidatie, zelfs voor de mensen uit de buurt, lagere school, onderwijs voor autisme, een boerderij, zeepfabricage, schrijnwerkerij, naaiatelier, een graanmolen.

Mager en taai is ze, die schone vrouw, en als ze te licht gaat wegen moet ze er tijdelijk uit om weer bij te komen. Ook zij deelt in onze solidariteit.

En zo hebben we weer een dag gehad met duizend nieuwe ervaringen, een dag van over en weer rijden, van overleg en plannen maken, projecten toetsen en bespreken, een dag van zenuwachtig gedoe en misverstanden, en herbeginnen, en uitvliegen zonder vleugels. Alles zit verpakt in dit mooie strikje: betrokkenheid!

'Chez Laurent' is een mondain restaurant met openluchtzwembad en westerse muziek uit vervlogen tijd. Freddy Quinn mag onze avond opvrolijken. Er zijn zo van die contrasten. Eric valt weer van de ene verbazing in de andere. Nog nooit een St.-Jacobsschelp gezien? Er is veel en goed eten. En onvermijdelijk botsen we op de vraag en het dilemma: kan dit wel of niet. Zo te eten, midden die armoede en honger? Eigenlijk wel een boeiend thema. Tijd dus voor diepgaande gesprekken. Niet iedereen vindt het vanzelfsprekend dat we zo gaan tafelen. Lang geleden leerden we dat we niet moeten laten om muziek te maken omdat ze in de ontwikkelingslanden geen piano hebben. Geldt dat ook voor eten?

Pierre en Vedast hebben er geen probleem mee. Zij staan positief. En Eric? Via de tolk van dienst Pierre komen we het te weten. Jullie hebben een andere cultuur, zegt Eric. Het is normaal dat je hem hier toepast. En wij kunnen er mee van genieten. Dat is goed. En Pierre voegt er aan toe: dit gebeuren is een deel van het geheel, het versterkt de solidariteit. Jullie zijn gekomen met volle handen, met steun, met voeding. We komen vroeg in onze kamer terug, om vroeg te gaan slapen of om de netelige vragen te herkauwen. Want zo gemakkelijk schudden we dit stof niet van ons lijf. Om kwart voor vijf laat de Iman van op zijn toren jodelend horen dat hij ons enen goede morgen wenst. Met het straatlawaai om 6 uur zijn onze dromen voorgoed voorbij.

Dinsdag 13 juli

Vandaag worden nog enkele zaken geregeld in de hoofdstad en daarna is het retour à maison in Gitega. Pierre arriveert behoorlijk laat op het domein van de Xaverianen. Zijn auto stond geblokkeerd door andere ministeriële wagens. Tegen 8 uur kunnen we vertrekken om van hier naar ginds te rijden, voor gesloten poorten te staan en rechtsomkeer te maken. De Witte Paters zijn niet thuis. Dan maar via de mooie straten rond het presidentieel paleis, verroeste scheve verkeersborden en lichten die ooit een beter leven hadden naar de procure. Aan iedere ingang sta je voor een gesloten ijzeren poort. Effen trompen, het kleine ijzeren luikje gaat open, we worden goed bemonsterd en dan met een brede zwaai schuiven de poorten open en kunnen we veilig binnenrijden. Links de trappen op in het portaalje wordt er onderhandeld en gekocht. 't Is hard zakendoen. Marc kent zijn volk. Ik koop dit en dat en zoveel tegen die prijs. Punt. Hier worden de kruisjes gekocht, en spelden en wat olifantjes. Daarna hebben we opnieuw afspraak bij Meena. Het blijft een fantastische openbaring dit werk te zien en het enthousiasme van Meena te horen en vooral te beseffen

wat er gedaan wordt met de weinige middelen. De graanmolen krijgt veel aandacht. Misschien zit er iets in voor het project van de ontschorsing van rijst. We maken ook kennis met Alain, hier in revalidatie. En krijgen er gratis een verhaal van 1994 bij en wat er gebeurde in de wijk Kamenge. De grote aardbeving, het kapseizoen en vuurtje-stook. Alain stelt het naar omstandigheden goed.

Na 10 uur rijden we de hoofdstad uit via die kapotgeschoten en nu overwoekerde Kamengewijk. Kruisjes rechts verraden een massagraf. Links een grote bloemenkwekerij, soldaten houden controle, maar gunnen ons geen blik. Tientallen fietsers beladen met trossen bananen, kippen en varkens zakken af naar de Marct van de hoofdstad. Zo draait hier de economie bij de gratie van het fietswiel. En weer kijken we vertederd naar dit mooie landschap, een decor vol tegenstellingen. De schoonheid van de natuur, de armoede van de huisjes en zijn bewoners. De eigenheid van de cultuur, het handel drijven, het zoeken om het hoofd boven water te houden, als ze al water hebben.

Terug in Gitega rusten we eerst wat uit en overdenken wat er achter ons ligt en wat we nog zullen meemaken.

Bij ons spreken ze van een 'bisschoppelijk paleis'. Ik heb de installaties eens bekeken. Hier is veel vervallen en dringend aan onderhoud en herstel toe. Toiletten, klinken, muren. Maar het kan niet wegens geen geld. En toch zijn we goed gehuisvest. Sober maar hartelijk. Het is niet al kommer en kwel. En we ontmoeten veel mensen. Zo bijvoorbeeld de bisschop van Ruyigi, een zeer beminnelijk man. Altijd goed voor veel geschiedenis doorspekt met anekdoten.

We zijn ook nog naar de gehandicapten van Soeur Candide geweest om een naaimachine te geven, maar ze was niet thuis. Gezien er hier mooie panjes lagen hebben we maar wat gekocht. 't Zijn verdraaid mooie stoffen. Op de teugweg toevallig Sr. Candide gekruist en de naaimachine toch kunnen overhandigen.

De goederen in het lokaal geraken stilaan verdeeld. Tegen dat we afscheid nemen zal alles ongeveer opgeruimd zijn. Geen nood dus, alles krijgt zijn bestemming en maak je niet ongerust, we mogen nog tien containers brengen, ze zullen zonder moeite geplaatst geraken.

De avond verloopt verder rustig. De uitnodiging om naar een viering bij de blinden te gaan slaan we af. Zegt iemand: ze zullen het toch niet zien dat we er niet zijn. Foei!

Woensdag 14 juli

Het aftellen kan beginnen. Volgende woensdag staan we al terug op Vlaamse bodem. Niet dat we er zo naar verlangen. Het mag best nog wat langer duren. Maar goed. Vandaag gaan we naar een project voor straatkinderen. We hebben er intussen al zoveel over gehoord, ze ook gezien. Maar wat wordt er voor gedaan?

Stani van Ubi Caritas weet er alles over. Hij komt ons opwachten tegen 9.30, we brengen kleding, speelgoed en havervlokken mee naar zijn lokalen. Hij vertelt met een vanzelfsprekendheid en tegelijk zo gloedvol over zijn ideaal. Hij vangt straatkinderen op, geeft ze onderdak en bouwt voor ze een ganse instelling. In afwachting zijn ze bij hem thuis ondergebracht. We bezoeken eerst de nieuwbouw die in 98 gestart is. De bouw is nog niet af. De financiën voor de toiletten ontbreken. Maar er klinkt vertrouwen in zijn stem. En eindeloos geduld. Daarna bezoeken we het bestaande gebouw in werking.

Het blijkt dat Stani al bij jan en alleman gekend is. Ik ben de zoete inval voor alles en nog wat, zegt Stani. Om tussen te komen, om te betalen, zelfs voor niet ingeschrevenen bij mij. Hebbe ze ergens in de stad een straatkind opgevist, ze bellen mij op.

Hebben ze er eentje verzorgd, ik zal wel de rekening betalen. Enerzijds is het goed dat je erkend wordt, maar anderzijds...

Stani runt alles zelf met zijn vrouw. Hij doet pionierswerk zij werkt extern en zorgt voor het gezinsinkomen. Er zijn hier een twaalftal kinderen om te overnachten. Als 't moet zetten we zelfs een matras in de living. Straatkinderen zijn vrije vogels. Ze komen en ze gaan, ze vallen onverwacht binnen, gewoon om gedag te zeggen, om te eten en verdwijnen dan weer.

Soms komen ze tegen de middag een cahier of een stilo vragen. Rond etenstijd, dit betekent. Jawel, veel uitleg behoeft dit gedrag niet. Stani begrijpt en handelt. En vertelt intussen verder over zijn werk. Over de moeilijkheden om medicatie gratis te krijgen. De kinderen hebben een groene kaart voor gratis gezondheidszorg, maar de medicatie krijgen ze niet gratis in de dispensaria.

We vragen ons af waar die man de moed en de energie haalt om dit alles, niet alleen op te starten, maar om dit vol te houden en zo vaak tegen stroom op te roeien. Zilver idealisme dat op christelijke fundamenteën gegrondvest is. Dit voel je zo aan.

Zonder die inspiratie zou hij het wellicht niet volhouden.

Van Stani naar Limburgse Witte Pater Luc Putzeys. In zijn gezellige living volgt er een zeer interessante babbel over leven en werken in Burundi, in Gitega. Met welke ogen bekijk je de hulpverlening, geconfronteerd met een onoverzichtelijke berg miserie zonder einde, waar corruptie ook nooit ver weg. En dan?, zegt pater Luc.

'Als je iets wil doen, en je trekt je die miserie zo aan dat je er 's nachts niet van slapen kunt, dan ben de volgende niet meer fit om nog iets te doen. En dan?!'

'Of je ziet al die corruptie en je zou willen gaan protesteren. Dan kan je het ook wel vergeten, je mag subito presto je koffers pakken. Dan is het ook gedaan met je inzet. Als je ziet dat er van de medicamenten een deel links of rechts verdwijnt, en dan?!'

Stof om na te denken, stof om te discussiëren. We hebben niet het gevoel dat je met die stellingname terzelfdertijd wantoestanden goedpraat. Het gaat om een ingesteldheid om de hulpverlening te kunnen volhouden.

We krijgen een rondgang in het mooi verzorgd en gezellig complex. Hier worden bevoorbeeld ook Batwa's verzorgd, die de kosten van de gezondheidszorg niet kunnen betalen. Het huis van de Witte Paters is nu een vormingscentrum en een retraitehuis. Op de middag gaan we weer rijden, hoger en hoger. Om te picknicken in de natuur. En passant stappen we even af bij het noviciaat van Les Soeurs Bernadette, het zijn deze zusters die zorgen voor weeskinderen.

Maar het uiteindelijk doel van de tocht is de top van de heuvel, de Songa-berg, waar Mgr. Simon met de priesters hier nieuwjaar komt vieren. Eertijds was dit de traditionele plek waar de koning zijn macht verkreeg.

We parkeren langs de weg en moeten dan nog een paar tientallen meters door de heide steil omhoog klimmen. Als echte frigoboxtoeristen. Maar het loont meer dan de moeite. Dit is een vredevol landschap, een plek om te zitten, te rusten, te picknicken, een plek om te blijven en te genieten van de stilte. We zitten 2000 meter hoog met een formidabel breed uitzicht op de heuvels en op de Mumuriberg. Vedast zoekt de schaduw op onder een heester, breekt takjes af om ze op de grond te leggen en te gaan zitten. De kiwinezen zitten in een kring rond de frigoboxen gezellig te eten. Dit is het moment om, zo ver weg van alle aardse beslommingen, terug te keren naar die grote vragen die ons de laatste dagen zijn blijven achtervolgen. De discussie over het schuldgevoel. Goed eten versus de armen die hier honger lijden.

Vedast is intussen vertrokken naar dromenland om er een paar boompjes te zagen. Zo snurken! We zitten met fundamentele vragen over onrecht, over macht en on-

macht en vooral over samen 'luxueus eten'. Of je wil of niet, het komt op je af en hoe moet je antwoorden? De waarom-vraag moet niet gesteld worden, wel de hoe-vraag. Hoe gaan we er mee om? Iedereen die hier komt, zegt Marc, krijgt nachtmerries. Eric werd 's nachts wakker, Paul lag een dag in bed, Hans is er nog altijd mee bezig. Een pasklaar antwoord hoeft niet, alleen het feit dat we er mee bezig zijn en het bespreekbaar maken is voldoende. Het bewijst dat het je raakt en dus niet onverschillig blijft.

Dit landschap is Zwitsers, maar dan zonder de krekels en de sneeuw, laat staan de kabelliften. Hopelijk gaan ze die hier nooit bouwen in zo'n ongerepte natuur van heuvel, heide en struikjes. Wat we nu doen is zeker voor herhaling vatbaar. Gewoon hier zijn is al voldoende. De rest komt vanzelf.

Later in de namiddag rijden we nog naar het postkantoor in Gitega, met alweer straatkinderen in lompen gekleed die bedelen. Vandaar naar Thérèse en het artisanat om te kopen, te kopen en nog eens te kopen. Alles is zo mooi, we kunnen het niet laten. Hoe krijgen we al die voorwerpen in onze valiezen?

Voor we het beseffen glijdt de dag voorbij en weten we dat morgen onherroepelijk de laatste dag is in Gitega, in dit aartsbisdom dat onze thuis geworden is. We mochten naar hier komen, maar niet als toeristen zijn we ontvangen, maar als leden van de gemeenschap die terug thuis komen. De dagen hier hebben ons blijvend veranderd, hoe zal later duidelijker worden, want nu weten we het maar half. We zullen moeten vertellen, we zullen willen spreken. Maar waar vinden we de woorden om dit verhaal te brengen, om die boodschap te tekenen en te kleuren? Hoe moet onze tamtam kloppen? Vrijdag reizen we op de terugweg naar Rwanda om eerst nog een paar dagen het Kivu-meer te beslenteren om voor dat broodnodige evenwicht te zorgen, het stof van de heuvels moeten we niet doorspoelen. We moeten het meenemen en ginds waar we terugkeren laten waaien tot ze er allemaal ook rood-bruin van worden.

Donderdag 15 juli

De ietwat stille en timide bediende van de keuken komt na het ontbijt tot bij ons. 'Ik heb geen schoenen, alleen deze paar open sandalen'. En kijkt ons met smekende blik aan. In zijn kort wit schortje. Vragend. Chris snelt meteen naar zijn kamer om een paar stevige baskets te halen. Ze passen als gegoten. Even duikt weer dat dilemma op. Doen of niet doen? Niet één heeft immers schoenen te kort, maar honderden. Je kan niet alles oplossen. Die ene druppel heeft vanmorgen zeker twee mensen gelukkig gemaakt.

Voor we vertrekken neem ik nog snel een foto van Andreas en Elisabeth voor André Colpaert. De rest van de tijd is wachten tot rond 11 uur.

In het weeshuis, waar we knuffels, snoepgoed en melkpoeder brengen werkt ook de zuster van Vedast. Wees er dus zeker van dat ze goed op de hoogte zijn van onze komst. We mogen ons dus aan iets verwachten. De vele taferelen die zich afspelen bij het delen van snoep, knuffels en speelgoed zijn niet te beschrijven. Zelfs foto en video kunnen nauwelijks weergeven welke leuke en ontroerende momenten we meemaken. De lekstokken zijn een ware delicatessen, zelfs voor de volwassenen. De knuffels worden geknuffeld, de treintjes en autootjes rijden gezwind op de trappen en de vensterbanken, voortgedreven door fijne handjes. Vele lieve snoetjes worden herkend en voorgesteld. Deze is van Koen, die van André. Die kleine daar met het afgehakt beentje was twee maand oud toen het gebeurde. We hebben ze kunnen redden, zegt Marc. In dit beschermd midden lijken de kinderen gelukkig te zijn. Toch blijven er zorgen bovendien. Nu zijn ze nog klein, al die weesjes. Maar wat als ze

volwassen geworden zijn en op eigen benen moeten staan in de samenleving. Sommigen liggen van minder wakker.

Op de middag worden we verwacht in restaurant Antonio om er met de ganse equipe van de secteur santé te eten. 21 personen aan tafel. Voor dit restaurant is dit overmacht. Daarom duurt het ook zo lang voor vis en kip op het bord komen. Geduld is een mooie deugd en het wachten heeft ook voordelen. Je kan het invullen met goed aperitieven en gezellig keuvelen met je tafelgenoten. Over het werk in de gezondheidscentra en de vele problemen van land en volk. Ik ben er van overtuigd dat dit soort initiatieven er moeten zijn om de equipe te waarderen en te ondersteunen. Bij zo'n bijeenkomst horen ook toespraken. De dokter geeft het woord aan Emmanuel. Die zegt het kort en goed: het is een goede gewoonte at we samen aan tafel zitten om te eten. We hebben goede hoop voor de toekomst. Bon retour.

Marc krijgt eveneens het woord. Chers amis, chers frères et soeurs, die kiwinezen hier aan tafel, ze willen terugkeren! Hoe zullen we dit alles kunnen vertellen aan het thuisfront. Ze willen u aanmoedigen, want het werk dat ge doet is zeer belangrijk. Ge schrijft bladzijden vol in de geschiedenis van Burundi in verband met de gezondheidszorg en dit dank zij de samenwerking van u allen. Het is als bij het beeld van een orkest. Samen spelen of gaat elk instrument zijn eigen weg. Jullie zijn een orkest. Ik wens jullie de kracht om samen te werken.

Daarna is het de beurt aan Ignace: Ge (=de kiwinezen) zijt niet op vakantie gekomen, ge komt van ver en trotseert gevaren. De equipe hier is gegroeid en iedereen heeft een verantwoordelijkheid in zijn taak.

Ignace spreekt over partnership: we zijn partners! Welke kado's moeten we jullie geven, je hebt alles en toch vonden we iets om te geven als teken van onze solidariteit. En weer worden we overladen met geschenken. Waar gaan we die allemaal in onze valies krijgen? Maar dat is een zorg voor later. Momenteel zijn we vol van die sympathie, te veel eer voor ons!?

Tot slot gaat de chorale in het Vlaams en in het Kirundi zingen: *we zijn er voor elkaar!*

Zo besluiten we die memorabele middag in lach en leute en in hechte verbondenheid.

Beneden voor het restaurant en rond de auto's bedelen vele handjes om een betebrood.

Na 16 uur zijn we bij Pierre Claver verwacht voor een bezoek aan zijn nieuw huis en zijn grond. 't Is gelijk bij ons: we moeten ook af en toe eens 'naar de grond en de bouw gaan kijken' en er goedkeurende woorden over strooien. Maar er is een verschil. Het grote verschil van de buurtbewoners die even komen kijken, veilig van op afstand, een beetje schuw en onder elkaar druk commentaar spreken. Goede geburen, zegt Pierre. Ze houden een oogje in 't zeil als ik er niet ben.

In het Bisdom krijgen we later nog bezoek van de vrouw van Pierre, met de kinderen, waaronder de pasgeboren baby. Schattig en mollig. Om in te bijten zegt een van de kiwinezen.

Intussen is het stilaan tijd geworden om toch een beetje in te pakken. Morgen is het vroeg dag en we moeten op tijd vertrekken. En er komt aldoor bezoek op de kamer van Marc en Jeannette. Spreekplaats, aperitiflokaal, slaappleats, zoeten inval...

En dan is er het avondmaal, het laatste in dit midden. Probeer eens die film terug te draaien en opnieuw af te spelen. Soms wil je het moment laten stoppen om het blijvend te beleven.

Het avondmaal wordt voorafgegaan door een receptie, een diep bezinnend moment met zeer wijze woorden van Mgr. Simon, met heel veel emoties. En er zijn toespraken. Mgr. herhaalt het: *Er is zoveel leed hier. Kom terug!*
En weer worden we overstelpt met geschenken. Feestelijk ingepakt en op naam. Zelfs voor Jean-Pol II. Ons van harte gegund.
We gaan vroeg slapen en veel dromen.

Vrijdag 16 juli

Wakker worden, opstaan, wassen, naar de auto's gaan, inladen. 't Is het bakske vol, zegt Jean-Pol II. Wij lopen in hemdsmouwen, maar voor de mensen van ter plaatse is het maar frisjes. Ze hebben jas en pull-over aan en vragen zich verwonderd af of we niet koud hebben.

07.05u, Adieu, Gitega, duizendmaal bedankt!

Lange slierten mensen slenteren langs de weg in een langgerekte processie. Vlaggen hangen halfstok, de heuvels verbergen zich in nevels. Politieposten houden controle. Iedereen is op weg naar de Marct, groot en klein, met voeding, met pannelatten, met een kruiwagen model Bokrijk, met mooie fietsen, vrachtwagens met petrol en met kratten bier. Daar voetballen twee klein mannen langs de straat. De zon tovert schitterende kleuren doorheen de nevels over de vallei. Kinderen zwaaien, steken de hand uit, sommigen doen autostop, ...er kan nog altijd eentje bij, duw een beetje...Kinderen met boek en schrift in de handen of in een plastic zakje. Vrouw met kin en houweel op weg naar het land.

De vele beelden snellen ons voorbij. We steken de rivier over. Zie, daar staan ze weer die grote zakken houtskool. Sommigen dragen ze op het hoofd, kaarsrecht. Kijk, daar is het gebouw weer. Plus Jamais, ça! Dat nooit meer !

Beneden in het dal werken vrouwen zo vroeg reeds op het land. Koeien met lange gekrulde horens zoeken gretig spichtige grassprietjes. In het dorp wat verder is er zeer grote drukte. 't Is Marct. Kijk, ze dragen daar stapels dakpannen op het hoofd, en grote gele plastic kruiken met water. En daar aan de rivierbedding zijn ze bezig met transport van zand, ze dragen grote manden op het hoofd en kippen ze verder uit voor wegeniswerken. Hier maken vele hoofden licht werk. Vier potten boven elkaar op het hoofd.

We stijgen, links en rechts zijn er bananenbomen, eindeloos veel, kinderen lopen in trosjes met de auto's mee, mannen zitten ginds op een paaltje.

Om 08.00u zijn we in Muramvya. De slogan 'Ubumwe' (=eenheid) trekt onze aandacht. Hier is er veel nieuwbouw. We stijgen en dalen en blijven bewonderend kijken. Daar loopt een man in kostuum, broek en vest, en blootsvoets. 't Is nog altijd wennen aan dit soort beelden. De zon laat ons in de steek en geeft ons wolken en nevel. Beneden in het beekje is het grote wasbeurt. Het kruispunt naar Rwanda, waar we rechts afslaan, is naar gewoonte zeer druk bevolkt. Het leger is er aanwezig, dus is het veilig.

In Gitega is het nog maar of al zeven maand rustig, In Bujumbura zijn de buitenwijken soms nog onrustig. Op internet wordt reizen in dit land afgeraden wegens onveilig. Al bij al hebben we tot nu toe geluk gehad.

Ah, daar is de groentenMarc(t) weer van bij de heenreis. Nee, ditmaal hebben we niets nodig. Dank u. Militairen steken de hand uit om mee te rijden. Kan dat? De autoradio zingt intussen vrolijk '*Stay Alive*'. Zeer toepasselijk. Doet ons denken aan die fameuze affiche met de foto op van een jongetje: *Wat wil ik later zijn? Levend!!*

En we dalen en we stijgen tussen de slierten volk langs de weg. We hebben dit nu al zoveel gezien, maar het is en blijft een fascinerend beeld, iets wat bij ons niet bestaat.

Ter hoogte van Kayanza moet Vedast plots hard remmen. Wat staat die auto hier nu zo maar op de weg te doen. Oef, dat was even spannend.

Stop, politiecontrole! Wat krijgen we nu. Kiwinezen, zwijgen als vermoord, niets zeggen en niet reageren! 't Is gelukkig maar voor een technische controle, papieren laten zien, lichten en remmen demonstreren. Vedast zou Vedast niet zijn als hier iets aan zou mankeren. Een goeie garagist zorgt voor zijn karretje als voor zijn eigen kind. Vriendelijke jongens, die mannen van de politie!

De douanepost aan de Kanyaru-haut betekent een uurtje pauze, mogen we buiten en mogen we binnen?, wat gespannen afwachten en maar hopen dat ze geen zin krijgen in een grote controle van alle valiezen. We mogen er niet aan denken dat we alles moeten uitpakken. Gelukkig blijft het bij papieren invullen, zowel bij de ene als bij de andere douanepost. Er hangt toch altijd zo'n speciale sfeer rond die grensovergangen.

In Butare is het tijd om iets te drinken. Zelfde plaats als de heenreis, andere bedelaars.

Jawel, wat later is er weer politiecontrole, eventjes maar, er zitten in de auto alleen maar 'ubuzungo', blanken, dus rij maar door.

Rwanda heeft duidelijk een beter wegennet, en er wordt aan gewerkt. Wegenbouwers en landmeters zijn druk in de weer. En ze werken met velen aan de wegen. Met zeer veel.

Kinderen komen van school, spelend langs de straat. Op de kruispunten zie je wel altijd iemand die handel wil drijven.

Ter hoogte van Gitarama moeten we linksaf naar Kibuye. Even buiten de stad houden we halt voor de picknick langs de weg. Onmiddellijk krijgen we belangstelling van een groepje scholieren, die het gebeuren op veilige afstand gade slaan en zien hoe we smakelijk uit het vuistje eten: boterhammen, zwanworstjes, drinken. Zonder veel commentaar pakt Marc voor ieder een snede brood en een schelle worst en deelt uit. Wat met gretige ogen aanvaard wordt. Achteraf en voor ze vertrekken komen de kinderen ons een hand geven en bedanken. Sympahtiek!

En zo naderen we stilaan Kibuye en het Kivumeer. De wegen zijn hier in zeer goede staat, veel is nieuw aangelegd en wijst wellicht op toeristische activiteit. We zien ook zeer mooie terrasbouw, houden even halt voor een immens grote vallei met waterval en krijgen meteen een miniconcert van twee zangertjes met traditionele instrumenten: een indonongo (een soort primitieve viool) en een umunduri (een boogvormig instrument met één snaar).

Even na 15.00 uur zijn we '*bienvenue à Kibuye*', 't is nog 16 kilometer. Ik denk dat de zekerheid dat we er bijna zijn onze vijzen wat lossen doet staan, want het is hier dat tussen grappen en grollen de bijnaam '*kiwinezer*' ontstaat. Vanaf nu zijn we kiwinezen geworden en deze bijnaam weze een lang leven beschoren.

De lodges van het Guest House Kibuye liggen dicht bij het water. Je kan omzeggens buiten komen en onmiddellijk pootje baden. We gaan hier een paar heerlijke dagen krijgen. Het is er zo zalig en rustig, precies wat we nodig hebben om onze duizend ervaringen een plaats te geven.

's Avonds zijn we gaan eten in het protestantse restaurant 'Bethanie', het grootste deel van de tijd in de duisternis zonder elektriciteit. Niet echt geslaagd. Gelukkig ontmoeten we nog Eugène, zwarte priester die in Deinze werkzaam is.

Zaterdag 17 juli

Zalig, zalig, driewerf zalig. Vandaag hebben we bootje gevaren op het Kivumeer. Paradijselijk heerlijk. Instappen is de kunst, maar het lukt. De crew bestaat uit twee bootsmannen die sturen en een kleine voddenvent (sorry) die het binnensijpelend water uitschept en terug het meer in kiepert. Naar het schijnt hoort dit bij het spektakel, de boot is niet goed als er geen water insijpelt. Sommigen waren toch niet erg gerust over de zeewaardigheid van dit hoopje planken. Maar mits het serveren van een goed biertje krijgen we een unieke rondvaart langs en tussen de vele tientallen inhammen en eilandjes van het Kivumeer bij Kibuye. Hier is de natuur zacht, groen, de keien aan de rand van de eilandjes zijn mooi wit, net alsof ze zo geschilderd zijn, maar het is gewoon het werk van de natuur. Wat is die tocht mooi!

Voor de middag pauzeren we nog een wijle op het terras voor onze kamers om zo maar te genieten van die sfeer, de zon, de bomen en vogels.

Voor ons dobbert op het meer een eenzame jongeling met zijn kleine prauw heen en weer, uitnodigend om ook een ritje te mogen hebben en zo een klein beetje zijn kost te verdienen.

Marc ziet het en begrijpt de ongesproken vraag. Wie wil er een tochtje maken? Chris, Jean-Paul en ik zijn kandidaat en wagen het om in die kleine schelp een tochtje van een half uur te maken. En dat zullen we ook nooit meer vergeten. En hadden we het geweten, we zouden papieren en fototoestel veilig aan wal gelaten hebben en vertrokken zijn met stevige zwemvesten. Want we hebben gezweet, en een paar maal op het randje af net niet gekapseisd. Zo dicht kwam het water tot de rand van de prauw. We moesten roeien, zelf roeien, een paar maal links, een paar maal rechts, om zo vooruit te varen en te sturen naar links of rechts. Maar als dat niet netjes synchroon gaat, dan ga je wiegen en verlies je de controle over dat onding. We dachten dat het gebeurd was. Je mag je niet verplaatsen of die boot begint te zwalpen. Je peddelt te hard en dat ding gaat wiegen. Misère, misère. Aan wal hebben ze ons avontuur gade geslagen met evenveel plezier als angsten.

Een troost, we zijn niet gekapseisd en ik heb omwille van mijn onversaagde stuurkunst eeuwige roem verworven en een medaille voor moed en zelfopoffering. Spektakel geslaagd.

Op de middag ontmoeten we toevallig mensen, Vlamingen, van Protos. Ze zijn hier op prospectie voor projecten rond drinkbaar water. Ze zijn duidelijk niet gerust in de politieke situatie van het land.

Later in de namiddag zijn we in gezelschap van Vedast nog even buiten het domein gaan wandelen. Voorbij enkele staatsgebouwen, het tennisveld en dan rechts af naar de boorden van het meer. Meteen opgemerkt door een schare kinderen die luid onze komst aankondigden: *ubuzungo!* Daar zijn blanken!

Een vreemde ervaring. Niet dat we ongerust moesten zijn of ons bedreigd voelen, maar helemaal op ons gemak waren we toch niet. We wandelen rustig voorbij huisjes en stalletjes van straatventers, ze verkopen prullaria, maar ook voeding, granen, zeep, sigaretten. Kinderen in lompen vragen geld, willen op de foto of geven gewoon een hand om zo mee te wandelen. Mensen aan de kant kijken ons aan, sommigen zeggen goeie dag, anderen –zo lijkt het ons- bezien ons argwanend. Gelukkig dat Vedast mee is om af en toe iets te zeggen tegen die mensen. Alleen gaan wandelen zou ons afgeraden worden.

En dan hadden we nog die leuke situatie met de kraanvogels, met hun mooie gekleurde kop en hun opvallend geluid. Ze wandelen in de omgeving van onze lodges, maar je moet stil blijven zitten, zoniet wandelen ze direct weer weg. We hebben het er op gewaagd om ze op foto te krijgen. Willy en ik, na kronkelende sluiptwegen en volharding, konden er eentje aan het water van een vijver verrassen.

Een colibri zuigt stationair vliegend honig, kraaien zwerven rond van boom tot boom en vergasten ons op een avondlijke serenade. De golfslag van het meer komt tot rust tegen de achtergrond van de roodkleurende zon aan de overzijde. Krekels sjirpen de avond in.

Al pratend over de rust en de ontspanning van het meer na die intense dagen groeit de idee, van Miet, om aan Vedast en Pierre ook zo'n weekend hier samen met hun vrouw cadeau te doen, want deze zijn nog nooit buiten Burundi geweest. Ze zijn al zo vaak met de groep op stap geweest, soms voor enkele dagen, het gezin thuis latend.

En, je mag er zeker van zijn, ze hebben meteen opgebeld om te zeggen dat ze naar huis zouden komen met een verrassing. Ze waren er echt mee in de wolken.

Zondag 18 juli

's Morgens ligt het meer er rimpelloos bij, bijna spiegelglad. Een eenzaam bootje glijdt heen en weer, vogels vergasten ons op een zeldzaam zuiver ochtendconcert. Zo rustig is het hier, zo paradijselijk rustig. Ginds zijn enkele obers bezig het ontbijt voor te bereiden. Een paar vroege wandelaars proeven de ochtend aan de boorden van het meer. Willy neemt een frisse duik in het water. Jeannette leest een spannend boek. Onze chauffeurs vertoeven nog in dromenland. Zalig zitten aan de oever van het Kivumeer, wat wil je nog meer!

Jammer genoeg kunnen we hier niet blijven. We moeten inpakken, Kigali verwacht ons.

Het ontbijt in openlucht met vers mangofruitsap, geroosterd brood en spek met ei is heel lekker.

Kort na het vertrek houden we nog snel even halt bij een kerk in de buurt, waar op 17 mei 1994 11.400 doden vielen. Een gedenkplaat herinnert aan dit trieste feit. Mensen trekken vanmorgen in grote getale ter kerke.

In de auto is het aanvankelijk opmerkelijk stil. Maar daar komt plots een einde aan. We worden brutaal opgeschrikt door een plotse rem en ruk aan het stuur. Vedast kan net op tijd een put in het wegdek ontwijken. Goeie chauffeur, onze Vedast. Benzine tanken blijkt wat later niet zo simpel. Geen elektriciteit. Gelukkig kan het nog op de ouderwetse wijze, de vloeistof manueel naar boven draaien. Het is het zien waard en het ganse gebeuren wordt mee gade geslagen door een troepje kinderen. Zoveel kleine anekdoten fleuren de verplaatsing op, in de wagen worden stiltes afgewisseld met levendige gesprekken.

Tegen de middag bereiken we de hoofdstad en de Paroisse Ste.-Famille van Abbé Innocent. We lopen even de stampvolle kerk binnen om de mis te volgen. Achteraan in de kerk heeft de viering meer weg van een Marct dan van ingetogen gebed en vooraan zingt een koor dat nog veel oefening nodig heeft. Hoe dan ook, dit is een plaats van bezinning en heiliging, maar het was er ook een van wrede genocide. Het denken aan dit verleden gaat over in een moment van stilte.

Bij Innocent thuis wacht Eugénie ons op, want Innocent zelf is snipverkouden en koortsig. Hij houdt zich kranig, maar zal toch moeten gaan rusten. Tussen de verhalen door over de voorbije dagen maken we plannen voor de tijd die hier nog rest. We gaan morgen zeker het memorial van de genocide bezoeken. Niet dit van de kerk

van Nyamata. Misschien is deze plaats nog net iets te veel voor Innocent. We gaan wel naar het nieuwe centrum in de hoofdstad. Daar heeft Innocent nog een herbe-graving te doen van enkele familieleden, wier lijken uit een massagraf zijn opgegra-ven en nu een definitieve rustplaats krijgen in de gezamenlijke grafkelders van dit memorial.

Na de middag rijden we door naar het huis van Eugénie. Ze woont in feite in de bui-tenwijken van de stad. De weg er naar toe heeft alle allures van een hobbelig maan-landschap. En het er hier ook zo warm en stofferig.

De rest van de tijd besteden we aan het schikken en herschikken van de valiezen en de zorg voor het aantal kilo's.

Na een tussenstop in het hotel Mille Collines –*part of the Sabena group*– rijden we te-rug naar Innocent, waar we het avondmaal geserveerd krijgen. Alweer een voor-beeld van een vriendendienst.

Terug bij Eugénie thuis komen we tot de vaststelling dat er geen elektriciteit is. Dit gebeurt wel meermaals. Was die realiteit niet zo vervelend, het zou best romantisch kunnen zijn. Voor alles is er een oplossing. Kaarsen geven ook licht en koken doen ze buiten op een houtskoolvuur onder een luifel.

't Blijft pufferig warm. We gaan vroeg slapen. Tegen 5.30u. floept het licht aan, leve de elektriciteit. En tegen 6 uur is er volop leven in de brouwerij, onze voorlaatste dag kan beginnen.

Maandag 19 juli

Zoals gezegd zijn we vroeg uit de veren, maar Chris spant toch de kroon. Hij staat nog vroeger op en vermeit zich in het plaatselijk minizwembad naast onze kamer om er uitgebreid zijn voeten te wassen. Aan de andere zijde van het huis zijn ze al bezig met de afwas. De gangen worden gedweild.

Vandaag staat de hoofdstad Kigali op het programma. We gaan er plaatsen bezoeken waar velen liever niet aan herinnerd worden of niet zo graag komen. Zeker In-nocent niet. Hij verloor tien jaar geleden alles. Terwijl hij in Gitega was kreeg hij te-lefoon van zijn vader. Wij zijn omsingeld, wellicht ga je ons niet meer levend terug zien. De vader en het gezin in Kigali, Innocent in Gitega. Meer dan driehonderd kilo-meter van elkaar verwijderd en zo de band horen doorsnijden.

Kan je zoiets verwerken? Hoe geef je zo'n genocide een plaats in je leven. Innocent is een zeer toffe gast. Maar het heeft bloed, zweet en tranen gekost om over deze berg van ellende aan de andere zijde het licht terug te zien. Gelukkig vond hij vrien-den in Vlaanderen die voor hem een thuis creëerden en hem een beetje veel nest-warmte gaven en zorgden voor zijn studies. Priester worden. Het stond in momenten van verdriet en opstand op de helling.

Terwijl we aan de parochie wachten op Innocent ontmoeten we een echtpaar uit Lo-christi. De vrouw is een mulat die destijds na haar geboorte uit het gezin weggehaald werd onder de mom dat men voor haar een betere opvoeding kon voorzien in België (=lees: ze moest weg omdat ze schande betekende als kind van een inlandse vrouw met een blanke vader). Jaren later vond ze haar moeder terug in sloppen van Kigali. Ze gaat daar nu nooit alleen heen en kan slecht via tolk met haar moeder praten.

Haar broers spreken een beetje Frans.

Het Kigali Memorial Centre ligt op de plaats waar destijds 250.000 slachtoffers van de genocide werden verbrand. Het werd opengesteld op 7 april 2004, de tiende ver-jaardag van het begin van de 'aardbeving', een van de meest absurde en gruwelijke burgeroorlogen, met een ongemeen grote vloedgolf van haat.

Het gebouw bevat drie permanente tentoonstellingen. De eerste en de grootste doet het verhaal van de genocide in al zijn aspecten. De tweede is een pakkende tentoonstelling over de moord op kinderen, terwijl de derde ingaat op de geschiedenis van gewelddadige genocides in de wereld.

De inrichters hopen dit centrum te laten uitgroeien tot serene herdenkingsite waar de bezoekers tot bezinning komen.

Naast het gebouw en met een fraai zicht op de stad zijn er acht bunkers gebouwd, waarin de kisten met teruggevonden stoffelijke resten van slachtoffers opnieuw kunnen begraven worden.

We hebben een paar uur vertoefd op deze grond, alleen met onszelf en in gezelschap van Innocent, die vele verhalen vertelde. Buiten keken we in die open bunker met een vijftal opeengestapelde kisten. *Hier heb ik gisteren een paar van mijn familieleden opnieuw begraven*, zegt hij met stille stem. *Neem een foto*.

Binnen wandelen we rond doorheen de geschiedenis van Rwanda, de kolonisatie, de Hutu's en Tutsi's en lezen er verklaringen over hoe het allemaal is mogelijk geworden. Jarenlange onderdrukking en groeiende haat en ophitsing. Hoewel het ganse verhaal duidelijk vanuit een bepaald gezichtsveld voorgesteld is, krijgen we een klaarder inzicht in de wordingsgeschiedenis. Lief België komt er niet te goed uit. De kerk krijgt ook een paar slagen. Het doet zeker geen afbreuk aan de positieve kanten van de koloniale tijd en het missiewerk van vooral de Witte Paters.

Zovele getuigenissen van overlevenden hebben we gehoord en gezien op groot videoscherm. Wat er gebeurd is en hoe ze nu verder moeten leven met het trauma en het verlies. Op de vraag: *'Ik vergeven?'*, antwoordt een jonge vrouw: *'Nee, alleen God kan dit vergeven'*.

We hebben een stukje Auschwitz gezien, met schedels en beenderen als trieste souvenirs. Verschrikkelijk. We hebben een beeld gekregen van de genocide praktijken over de wereld: Joden, Armeniërs, Cambodja, Kosovo, Bosnië. Onwillekeurig ont-snapt de gedachte: *Wil de wereld dan nooit leren uit de lessen van het verleden?* Na de holocaust kwam er een preventieve actie van de UNO: de Conventie ter voorkoming. Ze is dode letter gebleven. Een gevoel van moedeloosheid is niet ver weg. Kinderen nemen in dit verhaal van de slachting een akelige plaats in. Veel kinderen kwamen om, brutaal vermoord, andere waren beul met de beulen als kindsoldaat. Meer dan 100.000 zijn nu wees. Een van de meest pakkende beelden van de tentoonstelling is de kinderkamer. Grote foto's met de steekkaart van het kind. Een voorbeeld: Thierry. Leeftijd: 2 maand. Doodsoorzaak: Dood gesmeten tegen de muur. Of nog: Fidele. Leeftijd: 9 maand. Doodsoorzaak: Met de machete in de armen van haar moeder.

De eerste momenten terug buiten sleep je kop en ziel over de grond. Van schaamte en ontroering. Slechts een moment hebben we een beetje geglimlacht. Bij de foto van de Belgische aanwezigheid in Kigali wanneer Tandenspleetje Verhofstadt voor de verzamelde autoriteiten en wereldpers schuld bekent voor zijn land. Deze foto doet geen afbreuk aan kwaliteit van het centrum en de kracht van het gehele opzet.

Op de terugweg naar Eugénie laat Innocent ons nog even halt houden bij het militaire kamp waar de Belgische para's werden neergeschoten. Een groene muur met tientallen kogelinslagen. In het midden van het plein voor de kazerne het gedenkteken.

In de namiddag gaan we nog op stap om te winkelen en maken zo kennis met de hoofdstad. En met de vele bedelaars. En een moment met de agressief aangevoelde dreiging van een aantal opdringerige schoolkinderen. Geen gevaar of wel gevaar, even

was het schrikken. Als je blank bent, dan ben je rijk en moet je onvoorwaardelijk iets geven. Ze verwachten het. Maar gevaarlijk zijn ze niet.

Na 17.00 uur zijn we terug bij Eugénie na een dag vol wisselende ervaringen en uitersten. Hier zullen we vanavond te gast zijn en afscheid nemen van een logement waar we een tijdelijke thuis gevonden hebben en waar we alle huisgenoten en bedienden een warm en dankbaar hart toedragen. Op de eerste plaats Eugénie zelf. De foto van haar vermoorde man staat op de schouw. Hij zou na de akkoorden van Arusha minister van justitie worden. Eugénie heeft de draad met de toekomst niet gebroken en studeert nu rechten. Met haar drie lieve kinderen heeft ze een zeer goede band.

De aperitief wordt gedronken bij kaarslicht. Goed geraden, geen elektriciteit. Maar om 21.00 uur krijgen we terug licht en beginnen meteen de lekkere spinaziesoep binnen te lepelen. Maar, o pech, een kwartier later is het alweer gedaan en moet de rest van avond gezellig met kaarslicht verlopen. Eugénie had het over een eenvoudig afscheidsmaal, maar dit is een rijk gevulde tafel met brochetten en spaghetti en taart. En toespraken.

Eugénie bedankt ons. En Marc bedankt Eugénie, want, zo zegt hij, hier komen we thuis, dit is nog wat anders dan op hotel gaan. De deuren zijn hier letterlijk altijd open.

Een avond om te bewaren, gesprekken om te horen, een thuis om altijd weer te komen. We hebben zelfs begrepen dat je Eugénie groot verdriet kunt aandoen en zelfs beledigen door niet te komen logeren. Zo belangrijk is dat in haar cultuur.

Later op de avond volgen er nog babbels over leven en werken in Burundi en over de hulpverlening. Alles van de voorbije dagen heeft zo'n indruk op ons indruk dat we er moeten over spreken.

De laatste nacht op Afrikaanse bodem verloopt onrustig. Spijtig omdat het voorbij is? Verlangend naar huis?

Dinsdag 20 juli

Er is een ietwat bevreemdende sfeer aanwezig. We zijn vroeg opgestaan, de hemel schittert zonnig blauw. Een paar kiwinezen zitten buiten op te terras te lezen. Marc loopt te ijsberen, sleurt rond met valiezen, hij kan niet stilzitten. Ontbijt met verse ananas en mango. Voor zoiets lekkers moet je hier zijn. Dit is onherroepelijk het afscheid. Binnen 24 uur staan we terug op eigen bodem.

Kwart voor tien zetten we aan naar de procure om de grote koffer te wegen en nog wat spullen te kopen. Tegen de middag vinden we mekaar terug in het Hotel Restaurant Mille Collines voor het middagmaal op de zevende verdieping, dus met een heel mooi uitzicht op Kigali. Alles verloopt in zeer gezellige sfeer, en voor we afscheid moeten we vlug dit en nog dit gezegd krijgen. En opnieuw plannen maken voor de toekomst.

Om 15.30u. zijn we terug bij Eugénie om onze koffers in te laden in het besef dat het aftellen definitief begonnen is. Om 16.20 uur komen we aan in de luchthaven, hopelijk doen ze niet moeilijk over de bagage. Innocent en Eugénie blijven nog een wijle bij ons. Eugénie mag met haar diplomatieke status van parlementair zelfs wat verder mee doorheen de eerste controle. Alles verloopt vlot. Dan volgt een tijd van wachten en zitten en rondslechteren. Wachten op het vliegtuig uit Brussel. SN landt om 18.45u., om 18.35u. lopen we over de donkere tarmac en om 19.45u. zitten we goed gezeteld.

Om 20.00 uur rukt het toestel zich tegen 300 km/u los van de grond en verdwijnt in de avondlucht richting Nairobi. Twee vlijtige hostessen lopen door de middengangen en spuiten overvloedig antimuggenspray.

Een uur laten staan we in Nairobi voor een tussenlanding. Hier wisselt de bemanning, gaan er passagiers uit en komen er andere bij. Anderhalf uur later stijgen we op, krijgen we nogmaals de muggenspray en kunnen we ons veilig nestelen voor een vlucht van nog 6500 km. Een nachtvlucht is nooit echt comfortabel. We passeren de tijd met eten, slapen, kijken, woelen, wakker worden.

Woensdag 21 juli

Nationale feestdag. Om 06.40 uur staan we in Zaventem aan de grond, met wat vermoeidheid in de benen en een halfslaperige kop. Maar ook gelukkig om die duizend ervaringen.

De kiwinezen worden stilaan weer belginezen. Familieleden, vrienden en chauffeurs staan ons geduldig op te wachten in de aankomsthal en bezorgen ons een hartelijke begroeting. Ze zijn blij dat ze ons goed en wel terugzien en dat alles zo goed verlopen is, zonder tegenslagen en moeilijkheden. We kunnen beginnen met het vertellen over onze duizend ervaringen.

Dit was en is een beklijvende reis. De zeventien voorbije dagen worden beelden van herinnering. We nemen afscheid van elkaar met woorden van dank voor het goede gezelschap en met een 'tuzosubira', wij zullen elkaar weerzien.

Raf

Op het ogenblik dat ik dit verslag afwerk ontvang ik het overlijdensbericht van Trees. Alhoewel we wisten dat haar gezondheidstoestand zeer broos was geworden, toch treuren we om dit al te vroege heengaan. Maar het verdriet wordt ook gedragen door grote dankbaarheid en waardering voor het werk dat ze met een diep geloof en een grenzeloos enthousiasme in gang gezet heeft en dat nu door vele vrienden, in het bijzonder Marc en Jeannette, verder gezet wordt. Uiteindelijk ligt zij aan de basis van de projecten en van onze reis naar Burundi. Trees weze bedankt en 'tuzosubira'.